

Motion till riksdagen 2024/25:3024

av Åsa Westlund m.fl. (S)

Utgiftsområde 16 Utbildning och universitetsforskning

Innehållsförteckning

Förslag till riksdagsbeslut.....	4
En jämlik kunskapsskola utan vinstjakt	11
Ta tillbaka kontrollen över skolan och förskolan – skolans pengar ska gå till skolan	11
Nödbroms mot vinstjaktens expansion – inför ett etableringsstopp för vinstdrivande skolor och förskolor	12
En skolpeng som bidrar till ökad kunskap och likvärdighet – inte läckage av skattemedel.....	13
Åtgärdsprogram mot betygssiffel i skolan	13
Bättre ekonomiska planeringsförutsättningar för skolor.....	14
Offentlighetsprincipen ska införas även för fristående skolor	14
Öka kontrollen över skolans resurser – krav på ekonomisk enhetsredovisning och förbud mot skolpengsflykt från kommunerna	14
Bryt upp skolkoncernerna och begränsa hur många skolor som får ingå i en koncern.....	15
Ett rättvist skolval	15
Vinstförbud istället för vinstjakt	15
Förbud mot religiösa friskolor	16
Förskolan ska ge alla barn en bra start.....	16
Tillsätt en förskolekommission för en jämlik förskola utan vinstjakt	16
Inför språkkrav för personal i förskolan	17
Ökad tillgänglighet och kvalitet i förskolan.....	17
En jämlik kunskapsskola i hela landet – ökat statligt ansvarstagande för skolans likvärdighet	17

Utbildade lärare i hela landet	18
Inför en ny lexlagstiftning för skolväsendet	18
Fortsatta satsningar på ökad trygghet och studiero	18
Stoppa nyrekryteringen till gängen	19
Utveckla fritidsverksamheten	19
Stärk skolelevernas motståndskraft mot desinformation	20
Stärk skolans arbete för att motverka antisemitism	20
Ett rättvist betygssystem	20
Jämlik tillgång till läromedel och skolbibliotek	21
Rätt stöd i rätt tid till den som behöver	21
Svenska språket ska vara huvudspråk i skolan	23
En gymnasieskola som tar alla vidare till jobb eller studier	23
Förläng skolplikten och inför obligatoriskt gymnasium	24
Ökad kontroll över gymnasieskolans dimensionering	24
Fler ska klara gymnasieexamen och yrkespaketen utvecklas	25
Yrkes- och hantverksutbildningar för att klara kompetensförsörjningen	25
Stoppa vinstjakten och säkerställ kvaliteten på yrkesutbildningar	26
Vuxenutbildning för jobb, tillväxt och omställning	26
Öka kvalitén och kontrollen över vuxenutbildningen	28
Fler utbildningsplatser och höjd kvalitet inom regionalt yrkesvux	29
Stärk utbildningen i svenska för invandrare och inför ett kommunalt språkansvar	30
Bygg ut och utveckla yrkeshögskolan för framtiden	30
Lärcentrum för utbildning och kompetens i hela landet	31
Högre utbildning och forskning för utveckling i hela landet	32
Bättre resurstilldelning för stärkt kvalitet på utbildningarna	33
Fortsätt utveckla studenthälsan	33
Tillträde till lärosäten för studentförbund	34
AI och dess påverkan på utbildningsväsendet	34
Fler utbildningsplatser för att möta efterfrågan kopplad till omställningsstudiestödet	34
Fler ska ha möjlighet att studera inom högre utbildning	35
Värna forskningens frihet	36
Forskningens finansiering	37
Forskningsråd för utbildning och forskning	37
Behov av särskilda forskningssatsningar	37
Rymdsatsning för säkerhet och klimat	37
Polarforskning för klimat och säkerhet	38

4 Anslagsförändringar.....	38
1:5 Utveckling av skolväsendet och annan pedagogisk verksamhet	38
En bättre skola för elever med NPF	38
1:7 Maxtaxa i förskola, fritidshem och annan pedagogisk verksamhet samt kvalitetshöjande åtgärder inom förskola	38
Språkrav och fokus på språkutveckling i förskolan	38
Barnomsorg på obekväm arbetstid.....	39
1:14 Särskilda insatser inom skolområdet	39
Stärkt stöd för elever med särskilda behov	39
1:15 Statligt stöd för stärkt kunskapsutveckling	39
Kraftsamling för bättre skolresultat och stoppad utslagning	39
Anslag 1:17 Statligt stöd till vuxenutbildningen.....	40
Fler måste utbildas för att förbättra matchningen på arbetsmarknaden	40
Staten måste ta ansvar för investeringstunga lärmiljöer	40
Tillgång till utbildning i hela landet.....	41
1:19 Statligt stöd till yrkeshögskoleutbildning	41
Fler platser på yrkeshögskola.....	41
2:67 Särskilda bidrag inom högskoleområdet.....	41
Värna studenters inflytande	41
2:3–2:62 Anslag till enskilda lärosäten.....	41
Excellent forskning och utbildning finns i hela landet	41
2:64 Särskilda utgifter inom universitet och högskolor och 3:1 Vetenskapsrådet: Forskning och forskningsinformation	42
Mer resurser till forskning.....	42

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ett etableringsstopp ska införas för vinstdrivande skolor och förskolor som ska gälla fram till att en lösning för att stoppa vinstjakten i skolan är på plats och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att kommuner ska ha veto vid ansökningar om friskoleetableringar och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska lägga fram förslag för att skolpengen ska sluta överkompensera fristående förskolor, grundskolor och gymnasier och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska ge Skolinspektionen i uppdrag att särskilt granska skolor som avviker i sin betygsättning från t.ex. resultat på nationella prov och inrätta en visselblåsarfunktion för betygsfiffel och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa kännbara sanktioner mot skolor som uppvisar brister i sin betygsättning och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det ska bli möjligt även för offentliga lärosäten att vid antagning kräva säkring av kunskaper med högskoleprov och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att skolbyten ska ske vid terminsstart samt att ersättningen ska följa eleven med två månaders fördröjning vid byte under terminen och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att offentlighetsprincipen även ska omfatta friskolor och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska införa enhetsredovisning för fristående skolor och ett stopp för skolpengsflykt från kommunerna så att de resurser kommuner avsatt till skolan inte flyttas över till andra kommuner eller länder och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att bryta upp skolkoncernerna och begränsa hur många skolor som får ingå i en koncern och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa ett gemensamt offentligt administrerat skolvalssystem, där alla väljer skola inom samma tidsperiod, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att avskaffa kötid som urvalskriterium till friskolorna och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att huvudmän ska verka för att uppnå en allsidig social sammansättning av elever på sina skolenheter och tillkännager detta för regeringen.
14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att vinstuttag i skolan ska förbjudas och tillkännager detta för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa ett förbud mot religiösa friskolor och tillkännager detta för regeringen.

16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en förskolekommission ska tillsättas och tillkännager detta för regeringen.
17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa ett vinstförbud på förskolans område och tillkännager detta för regeringen.
18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att språkkrav för pedagogisk personal i förskolan ska införas och tillkännager detta för regeringen.
19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att barnomsorg på kvällar, nätter och helger ska finnas för dem som behöver, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
20. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga behovet av att genomföra ett förskolelyft motsvarande Äldreomsorgslyftet för att skapa trygga anställningar och höja kompetensen i förskolan och tillkännager detta för regeringen.
21. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att kunskapsbidraget ska byggas ut och om att regeringen ska säkerställa att kunskapsbidraget fortsatt ska ha en fördelningsprofil som syftar till att öka skolans likvärdighet och tillkännager detta för regeringen.
22. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att skolmyndigheterna bör säkra likvärdig kvalitet i utbildningen genom att stötta kvalitetsarbetet via regionala kontor i hela landet och tillkännager detta för regeringen.
23. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att fortsätta insatser för att motverka lärarbristen och tillkännager detta för regeringen.
24. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa ett system med läraraspiranter för att underlätta för obehöriga lärare som redan arbetar i skolan att utbilda sig till behörighet och jobba parallellt och tillkännager detta för regeringen.
25. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa en lexlagstiftning för skolväsendet med krav på att skolverksamhet blir skyldig att anmäla allvarliga olägenheter samt brister i stöd och undervisning som eleverna har rätt till enligt skollagen och tillkännager detta för regeringen.
26. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Center mot våldsbejakande extremism bör få i uppdrag att utgöra stödfunktion till kommuner, myndigheter och andra aktörer för att stärka lokal operativ samverkan vid skolattacker och tillkännager detta för regeringen.
27. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka skolans arbete med att motverka hedersrelaterat förtryck och att barn gifts bort, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
28. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att fortsätta stärka skolans arbete med trygghet och studiero samt möjlighet att sätta in samordnade insatser och helt mobilfri skola och tillkännager detta för regeringen.
29. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att säkerställa och värna elevernas inflytande i svensk skola och tillkännager detta för regeringen.
30. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av samordnade insatser mellan skola, socialtjänst och polis för att stoppa nyrekryteringen till gängen och bryta negativ social utveckling och tillkännager detta för regeringen.
31. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att fritidshemmen behöver prioriteras både när det gäller resurser och utbildad personal och tillkännager detta för regeringen.

32. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utveckla samverkan mellan fritidshem och föreningsliv så att fler barn kan få ägna sig åt fritidsaktiviteter på eftermiddagarna och tillkännager detta för regeringen.
33. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att rätten till fritidshem successivt behöver utvidgas till att omfatta alla elever och tillkännager detta för regeringen.
34. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge Skolverket i uppdrag att stärka skolelevernas motståndskraft mot desinformation och modernisera undervisningen i källkritiskt förhållningssätt och tillkännager detta för regeringen.
35. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Skolverket bör få i uppdrag att stärka skolans arbete för att motverka antisemitism och säkerställa lärarnas tillgång till undervisningsmaterial kopplat till detta och tillkännager detta för regeringen.
36. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att betyget F som spärrgräns till gymnasiet ska avskaffas och tillkännager detta för regeringen.
37. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda hur utslagningen från skolan och den psykiska ohälsan kan minska, samtidigt som betygen blir mer rättvisande, genom förändringar i betygssystemet, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
38. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka pojkars skolresultat och tillkännager detta för regeringen.
39. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka modersmålsundervisningen och den nationella minoritetsspråksundervisningen och tillkännager detta för regeringen.
40. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka tillgången på läromedel och litteratur på de samiska språken och tillkännager detta för regeringen.
41. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att fler speciallärare och specialpedagoger behöver utbildas och anställas och tillkännager detta för regeringen.
42. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att säkerställa att alla elever får rätt stöd i rätt tid genom att rikta mer resurser mot tidiga insatser och att fler kommunala resursskolor ska finnas för de elever som har ett särskilt stort behov av stöd och tillkännager detta för regeringen.
43. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att kraftigt förbättra stödet för elever med neuropsykiatriska funktionshinder och tillkännager detta för regeringen.
44. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ge alla elever stimulans genom att t.ex. möjliggöra för elever att läsa i en snabbare takt och/eller på en annan nivå och tillkännager detta för regeringen.
45. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Skolverket ska få i uppdrag att följa upp utvecklingen och konsekvenserna av och riskerna med det nya systemet med spetsutbildningar vad gäller volym, kvalitet, målgrupper samt huvudmän och tillkännager detta för regeringen.
46. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda orsakerna till den ökande psykiska ohälsan och ökat antal neuropsykiatriska diagnoser bland

- unga samt åtgärder för att motverka psykisk ohälsa inom skolan och tillkännager detta för regeringen.
47. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utveckla det förebyggande arbetet för att förhindra lång och problematisk skolfrånvaro och att samtidigt utveckla stödet från kommuner och regioner till både skolor och föräldrar för att elever ska komma tillbaka till skolan, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
 48. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det ska tas fram nationell närvarostatistik där omfattningen av problematisk frånvaro kan belysas samt följas över tid och tillkännager detta för regeringen.
 49. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att svenska ska vara huvudspråk i svensk skola och tillkännager detta för regeringen.
 50. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att minimikravet på andelen undervisning som ska vara på svenska i grundskolan bör höjas till minst 75 procent i skolor med svensk läroplan och tillkännager detta för regeringen.
 51. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att undantag som möjliggör för engelskspråkiga skolor att anställa obehöriga lärare bör tas bort och tillkännager detta för regeringen.
 52. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att grundregeln ska vara att svenska ska vara huvudspråk i gymnasieskolan och att regelverken för detta ska utredas och tillkännager detta för regeringen.
 53. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det behövs ett ökat statligt ansvar också för en mer likvärdig gymnasieskola och att medel för ökad likvärdighet på sikt också bör omfatta gymnasieskolan och tillkännager detta för regeringen.
 54. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillsätta en utredning om hur skolplikten kan förlängas och gymnasieskolan bli obligatorisk och tillkännager detta för regeringen.
 55. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att statens styrning och dimensioneringen av gymnasieskolans olika program behöver öka och tillkännager detta för regeringen.
 56. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att yrkespaketen ska fortsätta utvecklas som studieväg som leder till jobb och tillkännager detta för regeringen.
 57. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillsätta en utredning om hur vinstjakten kan stoppas inom gymnasieskolan och kvaliteten säkerställas inom yrkes- och lärlingsutbildningar och tillkännager detta för regeringen.
 58. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förbättra tillgången till vuxenutbildning som kräver miljöer som är investeringstunga på alla nivåer och tillkännager detta för regeringen.
 59. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda hur stödet och kvaliteten inom komvux bättre kan anpassas till målgruppen för att förbättra genomströmning och etablering på arbetsmarknaden och tillkännager detta för regeringen.
 60. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillsätta en utredning över hur statens och huvudmännens kontroll över vuxenutbildningen med särskilt fokus på komvux och sfä kan öka och tillkännager detta för regeringen.

61. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av att utreda stöd- och elevhälsoinsatser i komvux och tillkännager detta för regeringen.
62. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om stärkt tillgång och förtydligad rätt till kostnadsfria läromedel för elever inom sfi och vuxenutbildning på grundläggande nivå och tillkännager detta för regeringen.
63. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Skolverket och SPSM ska få i uppdrag att se över samt ta fram insatser och stödmaterial om funktionsnedsättning hos elever inom komvux och tillkännager detta för regeringen.
64. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av en utredning gällande finansiering av studier inom komvux som anpassad utbildning och tillkännager detta för regeringen.
65. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om fler utbildningsplatser och höjd kvalitet i regionalt yrkesvux och tillkännager detta för regeringen.
66. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det ska införas en möjlighet till extra tilldelning av statsbidrag för yrkesvux från Skolverket för att möta snabbt uppkomna utbildningsbehov regionalt och lokalt och tillkännager detta för regeringen.
67. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utveckla kombinationsutbildningar och tillkännager detta för regeringen.
68. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka utbildningen i svenska för invandrare och tillkännager detta för regeringen.
69. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa ett kommunalt språkansvar i syfte att fler ska delta i sfi och tillkännager detta för regeringen.
70. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ett åtgärdsprogram för stärkt kvalitet i sfi ska genomföras med bl.a. ökad reglering av distansundervisningen och ökad styrning mot fler behöriga lärare och tillkännager detta för regeringen.
71. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att bygga ut yrkeshögskolan med fler utbildningsplatser och tillkännager detta för regeringen.
72. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av ett mer stadigvarande utbildningsutbud inom yrkeshögskolan för att tillgodose arbetsmarknadens långsiktiga behov och tillkännager detta för regeringen.
73. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ett gemensamt system för ansökan till yrkeshögskolan bör införas samt att MYH bör få i uppdrag att genomföra en förstudie tillsammans med relevanta myndigheter och tillkännager detta för regeringen.
74. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utveckla yrkeshögskolan och tillkännager detta för regeringen.
75. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att bygga ut lärcentrum i fler delar av landet och tillkännager detta för regeringen.
76. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det ska vara möjligt att examineras i sina distansstudier i närheten av där studenterna bor och tillkännager detta för regeringen.
77. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om förbättrad tillgång till decentraliserad utbildning och lärcentrum för att säkra näringslivets och välfärdens kompetensförsörjning även på mindre orter och tillkännager detta för regeringen.

78. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av att ha fortsatt god tillgång på platser i den högre utbildningen i hela landet och tillkännager detta för regeringen.
79. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en utredning av högskolans resurstilldelningssystem som har bred parlamentarisk förankring och syftar till att säkra utbildning av hög kvalitet och en dimensionering som är anpassad till arbetsmarknadens behov och tillkännager detta för regeringen.
80. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att öka tillgången på VFU-platser genom att såväl offentliga som privata verksamheter ska åläggas att ta emot VFU-studenter och tillkännager detta för regeringen.
81. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utveckla studenthälsan och tillkännager detta för regeringen.
82. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om anpassade läromedel och om att säkerställa att studenter som har rätt till anpassad kurslitteratur har det vid kursstart och tillkännager detta för regeringen.
83. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en försöksverksamhet med ändrade terminstider och tillkännager detta för regeringen.
84. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över högskoleförordningen gällande politiska studentförbund och deras tillträde till lärosäten och tillkännager detta för regeringen.
85. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över högskolors och universitets uppdrag och resurser för att utveckla och anordna kurser och utbildningar för att möta efterfrågan från yrkesverksamma som omställningsstudiestödet skapar och tillkännager detta för regeringen.
86. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av kurser motsvarande en eller två terminers heltidsstudier på avancerad nivå för att skapa nya vägar in i bristyrken eller tillföra spetskompetens och tillkännager detta för regeringen.
87. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att bredda rekryteringen och tillkännager detta för regeringen.
88. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att skapa anpassade utbildningsvägar för personer som har en gymnasial utbildning inom vård eller teknik och som efter några år i arbetslivet vill studera vidare på högskolan, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
89. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga att arbetslivserfarenhet återigen ses som meriterande vid ansökan till högskolan och tillkännager detta för regeringen.
90. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förlänga försöksverksamheten med ett nationellt prov som möter grundläggande behörighet till högskolestudier och tillkännager detta för regeringen.
91. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över om lärosätena ska ges öronmärkta resurser för validering och tillkännager detta för regeringen.
92. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska säkerställa att myndigheterna inom utbildningsområdet följer utvecklingen med AI inom sina områden och bygger kunskap och förmåga att hantera möjligheter och risker med AI och tillkännager detta för regeringen.

93. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att värna den akademiska friheten och tillkännager detta för regeringen.
94. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att värna forskningens frihet såväl i Sverige som internationellt och tillkännager detta för regeringen.
95. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att forskare bör ges tryggare anställningar och tillkännager detta för regeringen.
96. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över förekomsten av staplingar av tidsbegränsade anställningar inom högre utbildning och forskning och tillkännager detta för regeringen.
97. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om nya karriärvägar mellan högskolan och det omgivande samhället och tillkännager detta för regeringen.
98. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att jämställdheten ska förbättras inom den högre utbildningen och forskningen och tillkännager detta för regeringen.
99. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om stöd till öppen vetenskap och tillkännager detta för regeringen.
100. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om betydelsen av rymdforskning för säkerhet och klimat och tillkännager detta för regeringen.
101. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av en ny rymdlag och tillkännager detta för regeringen.
102. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av resurser till rymdforskning och behovet av att ett nytt satellitprogram etableras och tillkännager detta för regeringen.
103. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om betydelsen av polarforskning för klimat och säkerhet samt betydelsen av ett nytt polarforskningsfartyg och tillkännager detta för regeringen.
104. Riksdagen anvisar anslagen för 2025 inom utgiftsområde 16 Utbildning och universitetsforskning enligt förslaget i tabell 1 i motionen.

En jämlik kunskapsskola utan vinstjakt

Alla barn i Sverige ska få en god utbildning och bildning. Det är både en rättighet och den viktigaste investeringen samhället gör i varje människa. Tyvärr är det långt ifrån verkligheten i svensk skola idag. De senaste decennierna har samhället förlorat kontrollen över skolan till marknaden med ökande ojämlikhet och segregation som följd. Samtidigt som våra barns utbildning har blivit ett medel för att tjäna pengar har skolan blivit allt sämre på att ge barn från studieovana hem de kunskaper som krävs. Varje år överkompenseras friskolor med flera miljarder för kostnader som de inte ens har, samtidigt som kommunens ekonomi dräneras. Men marknadsskolan läcker inte bara skattemedel till vinst utan skapar också betygsinflation, fusk och skev resursfördelning. Likvärdigheten brister mellan skolor, elever och olika delar av landet. Så kan vi inte ha det. Vinstintressen måste bort från svensk skola så att det alltid är barnens lärande som står i fokus.

Regeringen och Sverigedemokraterna har svikit svensk skola dubbelt. Man har ignorerat kostnadskrisen och skurit ner anslagen till skolan, vilket gjort att skolor runtom i landet tvingats till nedskärningar och uppsägningar av lärare. Skolor som redan hade svårt att få ekonomin att gå ihop på grund av friskoleetableringar eller vikande elevunderlag på landsbygden har fått det ännu värre. SD-regeringen gör svensk skola fattigare samtidigt som skolkoncernerna och deras ägare blir rikare.

Svensk skola misslyckas idag med att kompensera elever utifrån deras olika förutsättningar och behov. Friskolornas orättvisa kösystem ökar segregationen och den skeva skolpengen gör att resurser saknas där de behövs som mest. Betygssystemet skapar stress och psykisk ohälsa samtidigt som det leder till att resurser sätts in först i slutet av grundskolan, när det ofta redan är försent. Skolans fokus på tidiga insatser och grundläggande färdigheter måste öka, i synnerhet för att säkerställa tillräckliga färdigheter i svenska språket. Språket är nyckeln till all annan kunskap och helt avgörande för att bryta segregationen och ge alla barn en likvärdig skolgång.

Ta tillbaka kontrollen över skolan och förskolan – skolans pengar ska gå till skolan

Svensk skola är idag världsunik med att tillåta obegränsade vinstuttag ur den offentligt finansierade skolan. Sedan Moderaterna släppte lös marknadsexperimenten och vinstjakten har en skolmarknad tagit form som kännetecknas av svag offentlig insyn och kontroll, en skolpeng som skapar incitament för vinstjakt och orättvisa kösystem som sorterar ut elever och spår på segregationen. Sedan 1990-talet har samhället steg för steg förlorat kontrollen över skolan med ökande vinstjakt, segregation och ojämlikhet som följd.

För oss socialdemokrater är det tydligt att samhället måste ta tillbaka den demokratiska kontrollen över skolan från marknaden. Svensk skola ska fortsatt ha friskolor, valmöjligheter och skolval – men fokus ska vara på kunskap och bildning, inte vinstjakt.

Socialdemokraterna har genom åren vidtagit en rad åtgärder för att ta tillbaka kontrollen över skolan och stoppa överkompensationen av friskolor. Men samtliga röstades ner av högermajoriteten i riksdagen. Samma partier som tidigare röstat nej till våra förslag om att stoppa till exempel den överkompensation som finns till friskolor, har nu till slut erkänt att friskolor är överkompenserade av skolpengen.

Ändå fortsätter regeringen och SD att låta friskolor överkompenseras med flera miljarder varje år, trots att det finns färdigutredda förslag som går att använda för att stoppa detta. Det är ett stort svek gentemot såväl elever som skattebetalare. Det innebär att landets kommuner, trots kostnadskrisen, tvingas fortsätta överkompensera friskolor för kostnader de inte har i flera år framöver. När det gäller förskolan och gymnasieskolan har regeringen inte ens erkänt att samma problem med överkompensation finns där som i grundskolan.

Regeringen har tillsammans med Sverigedemokraterna också slagit fast att vinstjakten i svensk skola ska fortsätta. Utredningen om att förbjuda vinstuttag har ändrats och utredningen får inte längre föreslå ett vinstförbud. Istället för att ta itu med grundproblemet och förbjuda vinsterna helt, tror regeringen och SD att ökad administration, byråkrati och kontroller ska kunna garantera att skolor inte skär ned på kvalitén i skolan för att gå med vinst. Det är naivt. Allt i skolan kan inte detaljregleras och kontrolleras. Därför kommer det alltid gå att tumma på kvalitén för att gå med vinst. Deras förslag kommer därför inte komma till rätta med problemen. Däremot kommer deras förslag skapa nya problem, i takt med att allt mer resurser som kunde gått till undervisning istället ska gå till ökad administration och kontroll. Regeringen har inte föreslagit något för att begränsa vinstintressena inom förskolan.

Antalet utlandsägda och börsnoterade grundskolor i Sverige har ökat kraftigt. Även på förskoleområdet ser vi allt fler förskolor som drivs av koncerner. En mycket stor majoritet av de elever som går i fristående skolor går i aktiebolagsdrivna skolor, en utveckling som inte alls förutsågs när systemet med en skolmarknad infördes i Sverige. I dagens säkerhetspolitiska läge innebär detta också betydande säkerhetspolitiska risker. En riskanalys från Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) visar på flera sårbarheter för utländsk påverkan i det svenska skolsystemet. Det är enligt FOI inte osannolikt att utländska aktörer kan köpa in sig i svensk skola i syfte att påverka det demokratiska samhället. I praktiken finns idag inget som hindrar att så sker. Marknadsskolan leder alltså inte bara till att ekonomiska intressen går före våra barn och ungas rätt till utbildning, utan också till att det i praktiken är omöjligt att avgöra eller stoppa om det finns andra intressen bakom bolagen och deras ägare. Det här är ännu en oacceptabel konsekvens av dagens skolsystem.

Vi socialdemokrater vill ha en jämlik kunskapsskola. Den vinstjakt som styr dagens skola leder helt fel. För att fler ska kunna lära sig mer i svensk skola måste den demokratiska kontrollen över skolan återtas och varje elevs tid med en undervisande lärare måste öka. Några viktiga reformer för att nå dit presenteras i det följande.

Nödbroms mot vinstjaktens expansion – inför ett etableringsstopp för vinstdrivande skolor och förskolor

Den kraftiga expansion av vinstdrivande skolor som skett i Sverige de senaste åren har lett både till ökad vinstjakt och till att den demokratiska kontrollen över skolan minskar. Att skolmarknaden allt mer domineras av en rad skolkoncerner med stora juridiska och strategiska resurser innebär ytterligare en förlust av kontroll från demokratiskt folkvalda till skolägare.

Minskningen av barnkullar risker att förstärka de problem som skolpengssystemet och överkompensationen för med sig. Detta drabbar nu först förskolan, där alla kommuner nu ser minskade barnkullar några år framöver.

Staten måste nu dra i nödbromsen innan det är försent. Därför har vi föreslagit att ett etableringsstopp införs för vinstdrivande skolor och förskolor till dess att en lösning för att stoppa vinstjakten i svensk skola är på plats. Befintliga utredningar och beredningsunderlag, exempelvis utredningen ”Etableringsstopp för fristående skolor och fristående fritidshem med konfessionell inriktning”, bör kunna utgöra grund för att snabbt få en lagstiftning om etableringsstopp för vinstdrivande skolor och förskolor på plats.

Vi anser också att kommunerna ska ha vetorätt mot etablering av friskolor.

En skolpeng som bidrar till ökad kunskap och likvärdighet – inte läckage av skattemedel

Likvärdigheten i skolan behöver öka mellan såväl kommuner som skolor och elever. Skolpengen måste göras om så att resursfördelningen bidrar till ökad kunskap och likvärdighet.

Nuvarande skolpengssystem överkompenserar friskolor för ansvar som bara kommuner har och missgynnar elever i kommunala skolor. Detta är ett faktum som sedan tidigare är väl utrett. SOU 2020:28 ”En mer likvärdig skola – minskad skolsegregation och förbättrad resurstilldelning” utredde frågan och föreslog att en förändring ska genomföras av hur skolpengen beräknas så att kommuner ska kunna göra avdrag för de merkostnader som uppstår p.g.a. att olika huvudmän har olika ansvar. Även Riksrevisionens granskning ”Skolpengen – effektivitet och konsekvenser” bekräftade bristerna i skolpengen och konstaterade att dagens skolpengssystem varken är kostnadseffektivt eller bra för likvärdigheten i svensk skola.

Vi socialdemokrater föreslår att skolpengssystemet görs om omedelbart så att de kommunala skolorna och förskolorna kompenseras för det större lagstadgade ansvar de har och att större hänsyn tas till skolornas fasta kostnader.

Åtgärdsprogram mot betygssiffel i skolan

En rapport från Skolverket och UKÄ har visat att elever som gått i friskolor klarar sig sämre än elever på kommunala skolor när de går direkt in på högskolan. Allra värst ser det ut för aktiebolagsdrivna skolor, där studenterna presterar över 6 procentenheter lägre jämfört med studenter som examinerats från offentliga gymnasieskolor. Fiffel och fusk med betyg är en sidoeffekt av marknadsskolan, där det helt enkelt lönar sig för skolor att sätta höga betyg.

Vi socialdemokrater föreslår att regeringen genomför ett åtgärdsprogram mot betygssifflet och förtroendekrisen i skolan. Programmet bör till exempel innehålla följande delar: uppdrag till Skolinspektionen att särskilt granska de grund- och gymnasieskolor som avviker i sin betygssättning (dvs sätter högst betyg i de ämnen där det saknas nationella prov eller avviker kraftigt i de ämnen där det finns nationella prov), inrättandet av en visselblåsarfunktion för att avslöja betygssiffel och kännbara sanktioner mot skolor och skolhuvudmän som uppvisar brister i sin betygssättning. Dessutom bör regeringen tillfälligt ge även offentliga lärosäten möjlighet att göra som Handelshögskolan i Stockholm och kräva ett visst resultat på högskoleprovet för att kunna bli antagen på betyg till de mest populära utbildningarna.

Bättre ekonomiska planeringsförutsättningar för skolor

Riksrevisionens granskning visar att skolpengens storlek inte speglar de faktiska kostnaderna för att ta emot eller förlora ytterligare en elev. Förändringar i elevunderlaget leder idag till snabba resursväxlingar och ekonomisk osäkerhet särskilt för kommunala skolor. Eftersom skolpengen i dagens system följer eleven, ofta med omedelbar verkan, drabbas skolan som förlorar eleven omedelbart av minskade intäkter. Kostnaderna för lärare, lokaler och elevhälsa kvarstår däremot, vilket leder till behov av nedskärningar eller ytterligare resurstillskott som i sin tur föranleder höjd skolpeng. Utredningen om en likvärdig skola föreslog att skolbyten som huvudregel ska ske vid terminsstart samt att ersättningen för de elever som av olika skäl ändå behöver byta till en annan huvudmans skola under läsåret ska följa eleverna med två månaders fördröjning. Detta är viktiga förslag som bör övervägas för att ytterligare säkerställa att skolpengen fördelas likvärdigt och skolorna får långsiktiga planeringsförutsättningar.

Offentlighetsprincipen ska införas även för fristående skolor

I dag saknas insyn i friskolorna, trots att de finansieras till 100 procent av skattebetalarna och sysslar med myndighetsutövning. Offentlighetsprincipen ska gälla även i friskolor. Offentlighetsprincipen är en central del i den svenska demokratin och rättsordningen. Den innebär bland annat att allmänheten och medierna har rätt till insyn i och tillgång till information om statens och kommunernas verksamhet. Skolan är något av det viktigaste vi har i svensk välfärd. Därför är det också helt avgörande att svenska folket ska ha rätt och möjligheter att eftersöka och ta del av information om hur offentliga medel används vare sig det handlar om kommunala skolor eller friskolor. Både förhållanden och missförhållanden måste kunna granskas i offentlig verksamhet, även om den är privat bedriven. Detta är helt avgörande för att kunna stärka välfärden i framtiden. Insynen och transparensen måste öka, och därför vill vi socialdemokrater att offentlighetsprincipen ska gälla för alla huvudmän.

Öka kontrollen över skolans resurser – krav på ekonomisk enhetsredovisning och förbud mot skolpengsflykt från kommunerna

Öppna böcker är en förutsättning både för att kunna granska skolverksamhet och säkerställa att skattebetalarnas pengar används effektivt. Inte minst vinstdrivande skolkoncerner har en tendens att göra det omöjligt för myndigheter, allmänhet, kommuner och föräldrar att följa hur skolpengen faktiskt används. Därför vill vi till exempel införa krav på enhetsredovisning för fristående skolor utifrån Skolkostnadsutredningens förslag och stoppa skolpengsflykt från kommunerna. När kommuninvånarna betalat skatt för att barnen i kommunen ska få en bra skolgång, är det orimligt att skolföretag istället använder pengarna till att finansiera expansion eller annan verksamhet i helt andra kommuner eller till och med andra länder. Skolkoncerner kan flytta resurser från en kommun till att expandera i andra kommuner, detta helt utan insyn och kontroll från kommunen som betalat skolpengen. Det ger koncerner konkurrensfördelar gentemot mindre friskolor, men innebär också att kommunala skolor konkurreras ut, tvingas stänga eller får merkostnader på grund av tomma platser.

Bryt upp skolkoncernerna och begränsa hur många skolor som får ingå i en koncern

Skolkoncernerna står för den största och mest svårstoppade formen av vinstjakt i svensk skola. Bara de sju största koncernerna kan sammanlagt göra en vinst på 2 miljarder per år. Snåriga ägarupplägg försvårar insyn och kontroll. Därför krävs särskilda åtgärder för att stoppa skolkoncernernas vinstjakt genom att bryta upp skolkoncernerna och begränsa antalet skolenheter en koncern får ha. Det ska utredas hur antalet skolor i en koncern kan begränsas och hur ett lämpligt maxtak skulle se ut.

Ett rättvist skolval

Vi ska värna allas möjlighet att välja skola. Tyvärr är dagens skolval varken fritt eller rättvist. Friskolornas orättvisa köer stänger ute elever och begränsar valfriheten för många föräldrar. Bristen på insyn i skolvalsköer gör att friskolor kan sortera ut elever som är mer lönsamma, vilket avslöjats vid flera tillfällen. Det är förstås helt oacceptabelt. Skolan är till för barnen. Barn ska kunna välja skola, men skolor ska inte kunna välja elever.

Vi socialdemokrater vill ha ett rättvist och transparent skolval där fler får chansen att välja skola. Föräldrar och elever ska kunna göra trygga skolval i ett tydligt och mer rättvist skolvalssystem som har barnen i fokus. Vi föreslår därför att ett gemensamt och offentligt administrerat skolvalssystem införs där både kommunala och fristående skolor ska ingå. Samtidigt ska friskolornas egna kösystem avskaffas. Föräldrars önskemål om plats på en skola ska precis som i dag fortsatt vara styrande för skolplaceringar, och rätten att få gå i en skola nära hemmet och syskonförturen ska säkras så att skolvalet blir tryggt och så att familjer kan få en hållbar vardag.

Skolan är en viktig mötesplats för barn och unga med olika bakgrund. Därför föreslår vi att huvudmän ska verka för att uppnå en allsidig social sammansättning av elever på sina skolenheter.

Vinstförbud istället för vinstjakt

Vi är med rätta stolta över välfärden i vårt land. Den generella välfärden är den starkaste omfördelande kraften som finns. Den gör Sverige rättvist och unikt. Men marknads-experimenten i skolan har gått för långt. Den svenska marknadsskolan är världsunik med att tillåta obegränsade vinster på våra gemensamma medel. Drivkraften att tjäna pengar har fått stå i centrum, istället för den välfärden är till för. Marknadsskolan leder till att resurserna till skolan inte används effektivt.

Möjligheten att göra vinst i skolan skapar incitament för oseriösa aktörer att söka sig till skolväsendet. Skattepengar används till expansion och uppköp och delas ut till riskkapitalbolagens aktieägare, istället för att användas till skolböcker och till fler anställda lärare.

Skolor ska fokusera på barnens lärande – inte på vinstjakt. Vi socialdemokrater vill stoppa vinsterna i skolan och vi har en majoritet av svenska folket med oss. Vi vill fortsatt ha friskolor, valmöjligheter och skolval – men i svensk skola ska fokus vara på kunskap och bildning, inte vinstjakt. Vi föreslår därför att vinstuttag ur skolan ska förbjudas.

Förbud mot religiösa friskolor

Religiös påverkan hör inte hemma i skolan. Alla skolor i Sverige ska vara bra skolor, med fokus på kunskap och bildning – inte religiös påverkan. Ändå vet vi från bland annat Söpo att det förekommit kopplingar mellan exempelvis skolverksamhet och den våldsbejakande islamistiska miljön. Det är helt oacceptabelt. I regeringsställning tog den socialdemokratiskt ledda regeringen initiativ till att det har införts tydligare krav och skärpta regler för religiösa friskolor. Men vi anser att det inte räcker. Därför vill vi socialdemokrater förbjuda religiösa friskolor. Hänsyn ska tas till de internationella åtaganden som Sverige har ingått och nationella minoriteters förutsättningar att bibehålla och utveckla sin kultur.

Förskolan ska ge alla barn en bra start

Förskolan är en av grundstenarna för ett jämlikt samhälle. Det är genom förskolan som vi som samhälle både tar vara på de små barnens lust att leka och lära men också möjliggör för föräldrarna att jobba och utbilda sig. Förskolan ska erbjuda alla barn en bra start i livet. Oavsett vilken bakgrund man har ska förskolan finnas där för en tryggare och mer lärarik uppväxt. För att det ska vara möjligt krävs små barngrupper och en personalintensiv verksamhet. Behoven måste vara styrande. För att minska barngrupperna fick förskolan stora resurstillskott under den förra socialdemokratiskt ledda regeringen, och 2022 började de statliga resurserna till förskolan viktas socioekonomiskt. Men det finns mycket kvar att förbättra inom förskolan för att alla barn ska få en riktigt bra start i livet.

Tillsätt en förskolekommission för en jämlik förskola utan vinstjakt

De senaste åren har förskolan påverkats av en rad saker. Barnkonventionen har blivit svensk lag och pandemin visade på ökade risker både när det gäller personalens hälsa och barnens lärande. Fler barn deltar i förskolan och vistelsetiderna blir längre samtidigt som förskolans språkutvecklande uppdrag både när det gäller svenska och andra modersmål blivit mer komplext. Dessutom drivs allt fler förskolor i bolagsform.

Sammantaget gör detta att vi ser ett stort behov av en förskolekommission. En sådan kommission borde få i uppdrag att göra en nulägesanalys samt att ta fram förslag i syfte att öka kvaliteten och likvärdigheten i förskolan i framtiden. Förskolekommissionen borde bestå av representanter från profession och forskning. Fackliga organisationer som Kommunal och Sveriges Lärare är exempel på parter som är särskilt viktiga för att involvera personalen i förskolan. En politisk referensgrupp bör knytas till förskolekommissionen.

Andelen förskolor som drivs av bolag ökar och några stora koncerner intar en alltmer dominerande roll. Risken är att oseriösa aktörer och vinstjakt, precis som i grundskolan och gymnasiet, kommer att få en allt större negativ påverkan på förskolans likvärdighet och kvalitet. Fristående förskolor har också lägre andel utbildad personal än kommunala förskolor. Ett vinstförbud behöver därför utredas och införas även på förskolans område. Tillsynen av förskolan behöver också förstärkas samtidigt som kommuner ska ha ett avgörande inflytande över etableringar av fristående förskolor.

Inför språkrav för personal i förskolan

I Sverige ska barn ges goda förutsättningar att lyckas i skolan, men ändå ser vi att barn ges ojämlika villkor redan från skolstart. Bristande kunskaper i svenska språket försvårar inläringen och förståelsen även i andra ämnen. Inte sällan har de barn som är i allra störst behov av träning och utveckling i svenska språket också sämst tillgång till språkträning.

Om varje barn och elev ska mötas av både höga förväntningar och goda möjligheter att lära sig god svenska krävs både fler insatser och tydligare krav när det gäller svenska språket. Grundläggande är att personalen själva behärskar svenska språket väl, men det är också viktigt att kontinuerligt arbeta med språkutveckling inom förskolan. Förskolan är avgörande för att de barn som inte talar svenska hemma ska ha goda möjligheter att lära sig språket. Därför vill vi införa språkrav för pedagogisk personal i förskolan. Den personal som behöver ska få utbildning för att klara språkraven.

Ökad tillgänglighet och kvalitet i förskolan

Förskolans viktigaste uppgift är barnens utveckling. Den spelar också en viktig roll för föräldrars möjligheter att fullt ut vara en del av arbetskraften och att ta de jobb som finns. Därför är det avgörande att förskola på obekväm arbetstid erbjuds i tillräcklig utsträckning i alla kommuner.

Äldresomsorgslyftet har bidragit till att höja kvaliteten och kompetensen inom äldreomsorgen. Ett förskolelyft skulle på motsvarande sätt ge personal inom förskolan möjlighet att fortbilda sig på arbetstid.

En jämlik kunskapsskola i hela landet – ökat statligt ansvarstagande för skolans likvärdighet

En grundläggande princip för svensk skola är att den ska vara likvärdig i hela landet. Skolan ska kompensera för ojämlikheter. Så är tyvärr inte fallet idag. Med den socialdemokratiskt ledda regeringen ökade staten sitt ansvarstagande för att stärka likvärdigheten i hela landet. 2018 infördes ett statsbidrag för stärkt likvärdighet och kunskapsutveckling i skolan. Det har i stor utsträckning lett till mer resurser där behoven är som störst och satsningar på mer och bättre utbildad personal i skolorna. Att högerregeringen stoppade den planerade utbyggnaden av detta statsbidrag i budgeten för 2023 innebar i praktiken att man lät kostnadsökningarna sänka skolans resurser.

Regeringen har bytt namn på statsbidraget för stärkt likvärdighet och kunskapsutveckling till kunskapsbidraget. För oss socialdemokrater är det viktigt att statsbidraget fortsätter att ha en fördelningsprofil som syftar till att öka skolans likvärdighet.

Kommuner kan och ska ta ett stort ansvar för att fördela skolans resurser efter behov. Även staten behöver fortsätta öka sitt ansvarstagande för skolans likvärdiga finansiering. Resursfördelningen ska i ökad utsträckning ske efter elevernas behov.

Utöver att bygga ut kunskapsbidraget behöver den statliga närvaron öka regionalt för att bättre kunna stödja skolor och huvudmän lokalt samt för att sprida goda arbetsmetoder mer systematiskt.

Utbildade lärare i hela landet

Lärarna är nyckeln för att stärka undervisningens kvalitet och för att eleverna ska lära sig mer. För att öka kvaliteten i undervisningen behövs fler utbildade och skickliga lärare.

Fler behöver utbilda sig till lärare och fler vägar till läraryrket behövs för att komma till rätta med lärarbristen. För att detta ska vara möjligt är också kortare kompletterande utbildningar till lärare för dem som redan har en annan akademisk utbildning viktiga. Vi vill införa ett system med läraraspiranter för att underlätta för obehöriga lärare som redan arbetar i skolan att utbilda sig till behörighet och jobba parallellt.

Om skolans likvärdighet ska kunna stärkas i hela landet behövs fler utbildade lärare i hela landet. Sambandet mellan lärarutbildningens placering och möjligheten för skolor att rekrytera behöriga lärare är starkt, varför lärarutbildningarna fortsatt behöver finnas över hela landet.

Inför en ny lexlagstiftning för skolväsendet

De senaste åren har vi sett hur regeringens underfinansiering av skolan lett till nedskärningar och uppsägningar av lärare. På många håll i landet har detta fått stora konsekvenser för det stöd och den stimulans som eleverna ska ha rätt till enligt skollagen. Lärare som larmat om brister har riskerat att drabbas av repressalier. Rektorer som vägrat genomföra besparingar som står i konflikt med elevernas rätt har mottagit tillrättavisningar. Vi vill stärka skolelevernas tillgång till det stöd som de redan har rätt till enligt skollagen och skolpersonalens möjligheter att slå larm om brister. Därför föreslår vi att en lexlagstiftning för skolväsendet införs med krav på att skolverksamhet blir skyldig att anmäla allvarliga olägenheter samt brister i stöd och undervisning som eleverna har rätt till enligt skollagen.

Fortsatta satsningar på ökad trygghet och studiero

Skolan ska vara en säker plats där elever och lärare kan känna sig trygga och fokusera på lärande. Samhällets skydd mot skolattacker behöver öka. Center mot våldsbejakande extremism bör få i uppdrag att utgöra stödfunktion till kommuner, myndigheter och andra aktörer för att stärka lokal operativ samverkan vid skolattacker. Metodstöd ska utvecklas för att skolor och skolpersonal ska bli bättre rustade att känna igen och hantera varningssignaler om potentiella skolattacker.

Stöket i skolan drabbar många elever och lärare hårt och ska stoppas. Otrygghet, dålig arbetsmiljö och bristande studiero förflyttar fokus från inläring och kunskapsutveckling. När hot, våld och trakasserier riktas mot lärare, rektorer och annan utbildningspersonal är det inte bara ett angrepp på en enskild person utan på skolans uppdrag och ytterst vår demokrati. Arbetet med att stärka skolans arbete med trygghet och studiero behöver fortsätta. Skolan ska tydligare kunna identifiera barn i riskzon att hamna i kriminalitet och sätta in samordnade insatser. Skolans arbete med att motverka hedersrelaterat förtryck och att barn gifts bort måste stärkas.

De senaste åren har lärarfacken vittnat om att allt fler lärare utsätts för olika typer av hot och påverkansförsök. Det är oacceptabelt. Därför tog den socialdemokratiskt ledda regeringen fram förslag på hårdare straff för dem som angriper lärare och annan skolpersonal och riksdagen har nu beslutat om sådana straffskärpningar.

Skolpersonal har från och med höstterminen 2022 tydligare befogenheter att ingripa för att säkra trygghet och studiero. Lärare ska känna hela samhällets stöd och inte behöva känna tvivel när de ingriper vid stök och oro. På förslag av den S-ledda regeringen förtydligades att lärare och annan skolpersonal har befogenheter att ingripa vid stök och oro – även fysiskt om situationen så kräver.

Läraren ska vara den som bestämmer i klassrummet. Mobiler stjälar allt mer av ungas tid, också under skoltid. Den S-ledda regeringen införde möjlighet för rektor att besluta om mobilfria skoldagar i grundskolan, men vi ser nu behov av att gå längre och förbjuda användning av mobiltelefoner under hela skoldagen. När det är motiverat av undervisningsskäl eller för enskilda elever med särskilt behov av stöd/hjälpmedel via mobil eller skärm ska rektor kunna besluta om undantag.

Regeringspartiernas och Sverigedemokraternas uttalade avsikt att frånta eleverna inflytande och medbestämmande över ordningsreglerna riskerar att minska delaktigheten från eleverna men också ordningsreglernas legitimitet och efterlevnaden av dessa. Socialdemokraterna vill säkerställa och värna elevernas inflytande i svensk skola. Det är viktigt att eleverna får organisera sig självständigt.

Stoppa nyrekryteringen till gängen

En bra och likvärdig skola där alla barn får chans att utvecklas efter sina förutsättningar utgör den viktigaste förebyggande insatsen för att se till att barn och unga inte hamnar snett i livet. Särskilt viktig är skolan för de elever som redan har en psykosocial problematik. För att stoppa nyrekryteringen till gängen och bryta negativ social utveckling behövs mer av tidiga och samordnade insatser mellan skola, socialtjänst och polis. Lärare och skolpersonal bör få utbildning i att identifiera och kunna hantera tecken på att elever är i riskzonen för gängrekrytering.

Mer behöver göras för skolorna med allra tuffast förutsättningar med fler lärare och mindre klasser. Resurser behöver tillföras för att höja kunskapsresultaten genom att till exempel anställa dubbelt så många lärare i kärnämnen, förbättra elevhälsan eller minska undervisningsgrupperna. Genom två lärare i klassrummet eller betydligt minskade klasser skulle varje elev få mer tid med skickliga lärare och det blir högre kvalitet i undervisningen, mindre stök och mer kontinuitet i undervisningen.

Ingen ungdom i farozonen för att hamna i kriminalitet ska hamna mellan stolarna eller gå under radarn. Bästa vaccinet mot kriminalitet är att fler barn klarar skolan och därför måste nolltolerans råda mot olovlig skolfrånvaro.¹ Skola och barnomsorg ska få bättre stöd att identifiera barn i riskzonen.² Sekretessen behöver ses över i syfte att underlätta samordningen av insatser där socialtjänst, skola och polis behöver samarbeta.

Skolor som har det tuffast behöver få bättre förutsättningar att anställa socionomer som kan identifiera och stödja elever med psykosociala problem. Socionomer kan också fungera som en länk mellan skolan, familjen och socialtjänsten och vara en viktig del i arbetet med skolfrånvaro.

Utveckla fritidsverksamheten

Fritidshemmen ska vara en självklar del av skoldagen. Fritidshem av hög kvalitet har betydelse för barns utveckling. Genom att sätta leken i centrum kan fritidspedagogiken

¹ Tillägg/förtydligande ang. skolsocionomer m m utifrån valutspel 22-09-07, input från David Strömberg.

² Tillägg utifrån faktablad valrörelsen 22, input från David Strömberg.

stärka elevernas kunskaper, samarbetsförmåga, självkänsla och sociala utveckling. Fritidshemmen har därmed potential att bidra till både högre kunskapsresultat och jämlika livschanser. Fritidshemmen behöver prioriteras högre av såväl huvudmän som staten både när det gäller resurser och utbildad personal. Vi vill utveckla samverkan mellan fritidshem och föreningsliv så att fler barn kan få ägna sig åt fritidsaktiviteter på eftermiddagarna. På fritids ska alla barn få ta del av idrotts- och kulturaktiviteter.

Läxhjälp, idrottsträning och kultur- och musikskola inom ramen för fritidshemmets verksamhet skulle underlätta livspusslet för många familjer och ge många elever samma stöd i skolarbetet och samma chans till en meningsfull fritid.

Rätten till fritidshem behöver successivt utvidgas så att den blir mer oberoende av ens föräldrars sysselsättning, och fritids potential att bidra till ökat lärande och jämlika uppväxtvillkor ska tas tillvara.

Stärk skolelevernas motståndskraft mot desinformation

Idag ser vi hur desinformation och propaganda flödar från auktoritära stater, högerextrema och gängkriminella. Alltför ofta är det barn och unga som är måltavlorna och sociala medier används för att sprida desinformation och propaganda och för att rekrytera.

Skolan har en avgörande uppgift att rusta barn och unga med verktyg och kunskaper för att kunna genomskåda desinformation. Skolinspektionens granskning visar på betydande brister i undervisningen kring källkritik i svenska gymnasieskolor. Av de 30 granskade skolorna hade 25 behov av förbättringar. Skolverket bör därför få i uppdrag att stärka skolelevernas motståndskraft mot desinformation och modernisera undervisningen i källkritiskt förhållningssätt.

Stärk skolans arbete för att motverka antisemitism

På många skolor finns tecken på ökad antisemitism, och en del lärare upplever att det är svårt att tala med elever och bemöta diskussioner kring nutida konflikter. Redan idag finns ett omfattande material hos Skolverket och stöd kring hur lärare kan arbeta för att identifiera, bemöta och undervisa om antisemitism. Det är nu viktigt att säkerställa att det finns tillräckliga resurser hos Skolverket för att både informera och stötta lärare runtom i landet men också att det undervisningsmaterial som finns är uppdaterat och möter behoven i klassrummen. Skolverket bör därför få i uppdrag att se över undervisningsmaterialet och en uppgift att sprida kunskapen till lärare.

Ett rättvist betygssystem

Varje barn i svensk skola ska mötas av höga förväntningar och en tro på att de kan lyckas. Men skolan ska inte bidra till utslagning av barn och ungdomar. Här ser vi att dagens betygs- och skolsystem bidrar till att varje år sortera och slå ut ett stort antal elever i övergången mellan grund- och gymnasieskolan. År 2024 lämnade över 16 procent av eleverna grundskolan utan att vara behöriga till ett nationellt program på gymnasiet. Det här är ett misslyckande inte minst mot bakgrund av att skollagen är tydlig med att alla barn ska ges ledning och stimulans för att kunna utvecklas så långt som möjligt.

1994 infördes en gräns för godkänt och 2011 det underkända betygssteget F. Det är uppenbart att införandet av betyget F inte blev som tänkt. När den skarpa godkänt-

gränsen infördes var förväntan att i stort sett att alla elever skulle klara att få godkänt betyg, men så blev det inte. Högerpartierna sa att elever skulle bli sporrade att prestera bättre, men idag vittnar både lärare och forskning om att betygssystemet snarare leder till att många elever tappat motivation och ger upp. Elever som inte lyckas uppnå godkänt stängs inte bara ute från vidare studier utan upplever också frustration, hopplöshet och en känsla av att inte vara godkända som personer. Betygssystemet påverkar också skolans resursfördelning genom att stödinsatser koncentreras till senare årskurser när det ofta redan är försent, istället för att sättas in tidigt när de har störst effekt.

Vi socialdemokrater kräver att regeringen lyssnar på OECD, IFAU och den tidigare Betygsutredningen och avskaffar betyget F som spärrgräns till gymnasiet. Även betygskriterier och behörighetsreglerna till gymnasiet behöver ses över.

Pojkars resultat i svensk skola är generellt sett lägre än flickors. Statistik visar att pojkarnas betyg varit kring 10 procent lägre än flickornas sedan 1988. Det behövs ökad kunskap om varför det ser ut så och på vilka sätt pojkars resultat kan höjas. Förändringarna av betygssystemet förefaller drabba pojkar och flickor olika. Flickor har generellt blivit mer stressade och risken för psykisk ohälsa har ökat medan pojkar generellt sett mer tenderar att uppvisa utåtagerande beteendestörningar eller aggressivitet. Tydligare uppdrag krävs till myndigheter för att se över vilka insatser som kan göras för att höja pojkars skolresultat och minska stress och psykisk ohälsa bland flickor.

Kunskapskrav och betygskriterier som gäller skolan måste vara åldersadekvata för både pojkar och flickor, särskilt med beaktande av barns kognitiva utveckling.

Jämlik tillgång till läromedel och skolbibliotek

Språket är nyckeln till all annan kunskap. En god läsförmåga förbättrar en elevs förutsättningar att lära i andra ämnen men är också nödvändig för att kunna vara delaktig i ett demokratiskt samhälle. Därför är det en mycket allvarlig utveckling att läsningen och läsförmågan fortsätter sjunka bland svenska elever. Därför är det viktigt att tillgången till skolbibliotek och tillgång till läromedel nu stärks.

Goda språkkunskaper blir alltmer en tillgång i en global värld. Forskning visar att modersmålsundervisning förbättrar ordförrådet inte bara på modersmålet utan också på svenska och dessutom bidrar till bättre skolresultat. Den översyn av modersmålsundervisningen som regeringspartierna och Sverigedemokraterna aviserat riskerar därmed snarare att leda till negativ påverkan på kunskapsutvecklingen både i modersmålet och i svenska språket. Vi socialdemokrater vill istället stärka modersmålsundervisningen och den nationella minoritetsspråksundervisningen i linje med forskningen på området.

Mer fokus behöver läggas på förbättrad tillgång på såväl läromedel som skönlitteratur på de samiska språken.

Rätt stöd i rätt tid till den som behöver

I svensk skola ska alla barn ges förutsättningar att lyckas och utvecklas så långt som möjligt, oavsett vem man är, var man kommer ifrån eller vilken skola man går på. Enligt Skolverkets statistik omfattades 5,9 procent av eleverna i grundskolan av ett åtgärdsprogram läsåret 2022/23, vilket motsvarar 65 200 elever. Andelen är högst i

årskurs nio, då 9,3 procent av eleverna har ett åtgärdsprogram. Detta återspeglar ett mönster att stöd ofta sätts in i slutet av grundskolan, vilket ofta är för sent.

Vi vill fortsätta stärka arbetet för att varje elev ska få rätt stöd i skolan innan problemen hunnit växa sig för stora. Fler speciallärare och specialpedagoger behöver utbildas och anställas. Alla skolor ska kunna erbjuda det stöd som behövs, exempelvis i mindre undervisningsgrupper. Fler kommunala resursskolor ska finnas för de elever som har ett särskilt stort behov av stöd, och ingen elev ska lämnas utan möjlighet att komma vidare till gymnasiet.

Idag får alldeles för många elever med olika former av neuropsykiatriska funktionshinder inte det stöd de behöver och har rätt till enligt skollagen. Detta måste förändras och regeringen måste därför se över hur reglerna för att garantera eleverna särskilt stöd kan skärpas och återkomma till riksdagen med sådana förslag. För att ytterligare stärka arbetet med tidiga insatser, så att de som behöver extra stöd verkligen får det, vill vi att mer resurser inom kunskapsbidraget riktas mot lägre årskurser.

Vi socialdemokrater vill bygga en skola där ingen elev halkar efter eller hålls tillbaka. Att elever har rätt till ledning och stimulans för att kunna utvecklas så långt som möjligt betyder inte bara att alla ska ges förutsättningar att lyckas utan också att extra utmaningar ska ges till de elever som kan och vill springa före. Alla skolor måste därför jobba aktivt med att se till att även elever med hög begåvning får stimulans, och där kan förändringar och förtydliganden i regelverken nu leda till att fler elever kan läsa i en snabbare takt och/eller på högre nivå.

Den nya omfattande möjligheten att starta riksrekryterande spetsutbildningar behöver följas upp och belysas med avseende på volym, målgrupper och huvudmän för att säkerställa att kvaliteten inte försämras. Då det finns risk att fristående huvudmän startar spetsutbildningar som en marknadsföringsinsats utan att säkerställa tillräcklig kvalitet i utbildningen måste denna aspekt särskilt följas upp.

Specialpedagogiska skolmyndighetens resurser behöver öka för att även specialskolan ska få del av satsningar på höjda lärarlöner och andra riktade insatser till skolan. En stark elevhälsa med tidiga och samordnade insatser mellan skola, hälso- och sjukvård och socialtjänst är fortsatt viktig för att barn och unga med ogynnsam utveckling ska kunna få stöd i ett tidigt skede.

En likvärdig skola som möter alla barn utifrån deras behov är viktigt också för en god psykisk hälsa bland barn och unga. Om skolan ska bli jämlik fordras också en tillgänglig elevhälsa som förebygger såväl fysisk som psykisk ohälsa. Bättre möjligheter att träffa kurator är ett exempel på hur skolan bättre kan främja den psykiska hälsan.

Den psykiska ohälsan bland barn och unga har ökat de senaste åren. Det ställer nya krav på elevhälsan och barn- och ungdomspsykiatrin. Men det reser också frågan om hur vi bäst förebygger psykisk ohälsa. För att kunna göra det på ett effektivt sätt behöver vi fördjupa kunskapen om vad som orsakar den ökande psykiska ohälsan bland barn och unga. Vi vill därför utreda varför barn och unga drabbas allt oftare av psykisk ohälsa och varför antalet neuropsykiatriska diagnoser ökar. Inom ramen för en sådan utredning behöver många olika tänkbara orsakssamband analyseras, såsom huruvida utvecklingen i Sverige skiljer sig ifrån den i andra länder och hur förändringar i svenska skolsystemet i så fall påverkat utvecklingen.

Det förebyggande arbetet för att motverka att elever får lång och problematisk frånvaro ska utvecklas, liksom kommunernas och regionernas stöd till både skolor och föräldrar för att elever ska komma tillbaka till skolan. Nationell närvarostatistik där

omfattningen av problematisk frånvaro kan belysas och följas över tid är centralt för detta.

Svenska språket ska vara huvudspråk i skolan

Språket är ett viktigt kitt för att hålla samman ett samhälle. Vi vill bygga ett samhälle där alla barn som växer upp i Sverige får lära sig svenska och utveckla ett rikt och nyanserat språk. Forskning visar att barn lär sig bäst på sitt starkaste språk. Svensk-talande barn riskerar därför att lära sig mindre när mer av undervisningen är på engelska. Den ämnesrelaterade svenskan blir svagare.

Vi vill skärpa kravet på att svenska ska vara huvudspråk i skolan. Detta för att alla barn och elever ska få en god grund att stå på – och så att samhällsgemenskapen kan öka i vårt land. Trots att språklagen fastslår att svenska är huvudspråk i Sverige finns idag undantag i skolan som gör att svenskan försvagas i det svenska skolsystemet. Upp till hälften av undervisningen får ske på engelska idag enligt skolförordningens 9 kap. 18 §, även när det inte gäller elever som inte till vardags talar engelska med en eller båda sina föräldrar. Gymnasieskolan är relativt oreglerad när det gäller undervisnings-språk. Det undantag som möjliggör för engelskspråkiga skolor att anställa obehöriga lärare ska tas bort.

För att undvika sämre kunskapsinhämtning och för att främja svenska språket måste regelverken stramas åt. Därför föreslår vi att minimikravet på andelen undervisning som ska vara på svenska i grundskolan höjs till minst 75 procent. Gräddfiler med obehöriga lärare på engelska skolor ska tas bort och svenska ska användas vid betygsättning och annan myndighetsutövning. Att svenska ska vara huvudspråk bör också vara grundregel i en obligatorisk gymnasieskola, även om fler undantag bör utredas utifrån att olika studieinriktningar är olika språktunga. Därför vill vi utreda tydligare regleringar för svenska språkets användning även i gymnasieskolan. Möjligheten att bedriva utbildningar inom ramen för International Baccalaureate (IB) och internationella skolor (på grund- och gymnasienivå) med ett annat lands läroplan och språk ska kvarstå.

Undervisning på andra språk ska fortsatt säkerställas för exempelvis barn till internationell spetskompetens och forskare. Tvåspråkig undervisning ska fortsatt anordnas för elever som dagligen talar ett annat språk än svenska med en eller båda föräldrar. Nationella minoritetsspråk, modersmålsundervisning och möjligheten till tvåspråkig undervisning för elever med annat modersmål ska värnas.

En gymnasieskola som tar alla vidare till jobb eller studier

Gymnasiet är ett avgörande steg ut i vuxen- och arbetslivet. Tyvärr är det ett steg som alltför många unga inte lyckas eller till och med hindras från att ta. Det oförlåtande betygssystemet leder till utslagning, stress och psykisk ohälsa. Många unga upplever sig dömda på förhand och tappar motivation och framtidstro och ger upp. För den som inte klarat grundskolan och inte är behörig till ett nationellt program kan vägen till examen förefalla hopplös. Bara en bråkdel av de som påbörjar introduktionsprogram når fram till gymnasieexamen, vilket knappast är uppmuntrande för någon som redan har ett skolmisslyckande bakom sig.

Samtidigt som fullgjorda gymnasiestudier alltmer blivit ett minimikrav för att komma vidare till jobb eller studier, tappar samhället allt fler unga till arbetslöshet, utanförskap eller kriminella nätverk. En fungerande skolgång som erbjuder möjligheter och framtidstro är en av samhällets mest verkningsfulla brottsförebyggande åtgärder.

Att utforma en gymnasieskola som tar alla unga vidare till jobb eller fortsatta studier är avgörande både för att säkra samhällets framtida kompetensförsörjning och för att stoppa nyrekryteringen till kriminella nätverk.

Det statliga ansvaret för likvärdigheten i gymnasieskolan behöver stärkas och gymnasieskolan måste mycket bättre än idag bidra till att utjämna elevernas ojämlika förutsättningar. Därför ska medel för ökad likvärdighet på sikt också ska omfatta gymnasieskolan.

Förläng skolplikten och inför obligatoriskt gymnasium

Det svenska utbildningssystemet måste utvecklas för en ny tid. Kraven på kompetens ökar inom de flesta yrken och det påverkar i grunden gymnasiets roll för både samhällets utveckling och individens möjligheter. Om Sverige ska kunna konkurrera med kunskap och kompetens, men också fylla kompetensbehoven till välfärd och företag, måste fler lära sig mer.

Att skolplikten upphör efter grundskolan innebär både en falsk signal till unga att de inte behöver utbilda sig och att samhällets möjligheter att fånga upp unga drastiskt försämras. De krav som arbetsmarknaden ställer på språkliga, matematiska, digitala, kreativa och sociala kompetenser innebär att det i praktiken inte finns någon arbetsmarknad för unga som inte läser vidare på gymnasiet. Arbetsmarknaden kräver också i allt större utsträckning att kompetens fylls på fler gånger under arbetslivet. Därför måste utbildningar också vara påbyggnadsbara.

Hela samhället har ett ansvar för att inte lämna unga omyndiga människor utan vettig sysselsättning. Det kommunala aktivitetsansvaret är inte en tillräcklig åtgärd, vare sig för att stoppa unga från att rekryteras av gäng eller för att höja kompetensen och anställningsbarheten hos den unge. Ett obligatoriskt gymnasium skulle förutom att ge unga människor en utbildning också ge samhället nya möjligheter att fånga upp unga människor som riskerar att dras in i kriminalitet. Med obligatorisk skolkärför som följs upp kontinuerligt blir det lättare för samhället att sätta in åtgärder i tid när något börjar gå snett. Det blir också lättare för polisen att agera när de ser unga driva runt på stan under skoltid. Samhället har inte råd att tappa unga i gymnasieåldern vare sig det är till arbetslöshet, utanförskap eller kriminella nätverk.

Vi socialdemokrater föreslår därför att skolplikten ska förlängas och omfatta även gymnasiestudier upp till 18 års ålder. Det innebär att gymnasieskolan ska bli både en plikt och en rättighet. En utredning ska tillsättas som utreder hur ett obligatoriskt gymnasium bör utformas. Gymnasiet ska fortsatt bestå av ett antal olika program med olika inriktningar, såväl teoretiska som yrkesförberedande. Olika inriktningar kan ha olika behörighetskrav, och betyg kan fortsatt vara ett urvalskriterium, men spärrgränser ska inte längre hindra elever från att alls studera vidare på gymnasiet. Exakt vilka förändringar som behöver göras i gymnasieskolans uppbyggnad och programutbud när det blir en obligatorisk skolform måste utredas.

Ökad kontroll över gymnasieskolans dimensionering

Det finns idag ett kompetensgap mellan utbudet på gymnasiekurser och vilken arbetskraft som efterfrågas på arbetsmarknaden. Det innebär att det är för få utbildningar inom en del sektorer där företag skriker efter arbetskraft samtidigt som det utbildas för många inom andra områden. Många unga som fullgjort gymnasiet får därför ändå inte jobb inom den sektor de utbildat sig. Från höstterminen 2023 ingår grundläggande

behörighet från start i de gymnasiala yrkesprogrammen, med möjlighet att välja bort detta. Det öppnar upp tidigare skapade återvändsgränder och ökar attraktionskraften för framförallt yrkesutbildningar.

Efter riksdagsbeslut under 2022 kommer kursbetyg avvecklas i gymnasieskolan och ersättas av ämnesbetyg under 2025. Det kommer både minska onödig stress på elever och istället öka motivationen att lära mer och utvecklas.

Vi socialdemokrater tog avgörande steg för att bättre dimensionera gymnasiala utbildningar för att matcha behovet av kompetens. En princip i skollagen infördes som innebär att arbetsmarknadens behov ska vägas in när huvudmän, oavsett om de är offentliga eller enskilda, bestämmer vilka utbildningar som ska erbjudas och antalet platser på dessa. Regeringen behöver nu aktivt följa upp den nya lagstiftningen och se till att den implementeras över hela landet.

Arbetet med att förbättra matchningen av gymnasieutbildningar behöver därutöver fortsätta. På sikt behöver statens styrning och dimensioneringen av gymnasieskolans olika program öka. Tydligare ramar för såväl offentliga som fristående huvudmän behövs som tar hänsyn både till elevers efterfrågan och arbetsmarknadens behov av kompetens.

Fler ska klara gymnasieexamen och yrkespaketet utvecklas

Mer måste göras för att fler ska nå en gymnasieexamen, men mer måste också göras för att fler ska göra det på utsatt tid. Bland de elever som inte varit behöriga till nationellt program och inlett sin utbildning på ett introduktionsprogram går knappt hälften över till ett nationellt program inom fem år och bara en begränsad del av dessa når examen.

SOU 2022:34 ”I mål – vägar vidare för att fler unga ska nå målen med sin gymnasieutbildning” pekar på en rad anledningar till att elever inte når målen. Bland systemfaktorerna nämns betygssystemet och kunskapskravens utformning, men också behörighetskraven. Andra faktorer handlar exempelvis om elevernas bakgrund och hur skolorna arbetar med undervisningens kvalitet och tillgången till stöd och lärmiljöer. En faktor som leder till starkare arbetsmarknadsanknytning är inslag av yrkesutbildning på introduktionsprogram. Den S-ledda regeringen införde nationella och påbyggnadsbara yrkespaket där elever kan tillgodogöra sig delar av ett gymnasialt yrkesprogram. Redan idag finns därmed möjligheten att läsa yrkespaket via introduktionsprogram för den som inte är behörig till ett nationellt program. Paketet är möjligt att byggas ut till en fullständig gymnasieexamen, även senare i livet och via komvux.

Kvalitén och genomströmningen på gymnasieskolans introduktionsprogram behöver stärkas och ytterligare satsningar behövs för att stärka elevernas yrkeskunnande. Utbudet av yrkespaket behöver fortsätta byggas ut i samverkan med branscherna och tydligheten för eleverna vid studie- och yrkesval behöver öka i gymnasieantagningen. Fler elever på introduktionsprogram ska också få genomgå lärlingsutbildning. Elever behöver ges goda förutsättningar att göra kloka yrkes- och utbildningsval och därför ska studie- och yrkesvägledningen utvecklas.

Yrkes- och hantverksutbildningar för att klara kompetensförsörjningen

Trots att behovet av hantverksskunnande är skriande inom många yrken har regeringen ingen plan för att möta efterfrågan. Hantverksprogrammet har avskaffats som nationellt program på gymnasiet och ett program, frisör- och stylistprogrammet, har införts i

skolformen. En rad inriktningar inom hantverksprogrammet ansågs samtidigt antingen vara för små eller olämpliga för att inrymmas inom någon annan programinriktning.

Regeringen menar att utbildningar av nationellt intresse som till sitt innehåll och sin struktur inte ryms inom något nationellt program, men som ändå bör kunna erbjudas inom gymnasieskolan, i stället ska kunna erbjudas i form av olika riksrekryterande utbildningar. Denna förändring innebär en stor risk för att behovet av smala yrkesutbildningar för yrken som många gånger kan vara avgörande på svensk arbetsmarknad helt läggs ned. Regeringen måste därför säkerställa att hantverksprogrammets upphörande inte försämrar möjligheterna för unga att utbilda sig till hantverksyrken samt vidta andra åtgärder för att säkerställa att kompetensförsörjningen i smala branscher ska fungera.

Vi föreslår att regeringen nu utreder behovet av ett statligt stöd till yrkesutbildning i smala branscher som kräver stora investeringar för att kunna erbjudas. Risker är annars att ingen kommun tar ansvar för att erbjuda för Sverige viktiga, men smala, yrkesutbildningar av den här typen. Dessa utbildningar bör anordnas i nära samverkan med branscherna så att kvaliteten kan bli hög. Erfarenheterna av hur branschskolorna fungerade ska tas tillvara.

Stoppa vinstjakten och säkerställ kvaliteten på yrkesutbildningar

De senaste åren har det uppdagats hur vinstdrivande skolföretag använder yrkes- och lärlingsutbildningar för att tjäna pengar på det svenska skolsystemet. En del skolföretag har bedrivit naturbruksgymnasium utan djur, andra har hänvisat el-elever att praktisera på städfirma.

Ersättningen till skolföretag för elever som läser yrkesinriktad utbildning är ofta flera gånger högre än för elever som läser teoretiska utbildningar. Detta beror på att friskolan kompenseras för att exempelvis hålla sig med hästar, stall eller utrustning. Yrkesutbildningar, i synnerhet gymnasielärlingsutbildningar, har blivit en lukrativ utbildningsverksamhet för vinstdrivande skolföretag eftersom skolföretagen då både kan skära ner på kostnaderna för utbildningsmiljöer och lokaler när eleverna är ute på praktik och får ett extra statsbidrag för lärlingsinriktningen.

En granskning av Skolinspektionen som undersökte undervisningens kvalitet i ämnet djur på naturbruksprogrammet och i ämnet ellära på el- och energiprogrammet visade på utbredda kvalitetsbrister. Av 26 gymnasieskolor, varav 16 med offentlig huvudman och 10 med enskild, var två tredjedelar i behov av att utveckla verksamheten för att eleverna ska ges goda möjligheter att utveckla ett gott yrkeskunnande. Hälften av de granskade skolorna bedrev undervisning ”med få eller inga möjligheter för eleverna att sköta och hantera djur, anläggningar och utrustning i ämnet djur, eller praktiskt utföra mätningar och felsökningar i ämnet ellära”.

Vi kräver insatser för att säkerställa kvaliteten på undervisningen på yrkesinriktade utbildningar. En utredning bör tillsättas som genomlyser överkompensationen till fristående gymnasier och hur skolföretag kan tvingas leverera den utbildning som eleverna har rätt till och som samhället betalar för.

Vuxenutbildning för jobb, tillväxt och omställning

Sverige är en kunskapsnation och ska konkurrera med kunskap och kompetens, inte med låga löner. Det kräver stora investeringar i utbildning, både från samhällets och individens sida. Samtidigt ger en investering i utbildning mångdubbelt tillbaka. Sverige

ska vara ett land där människor genom hela livet kan utbilda sig för att ta de jobb som växer fram. I en alltmer kunskapsintensiv ekonomi ställs högre krav på att kunskaper och färdigheter förnyas. Det ska därför aldrig vara för sent att vidareutbilda sig för ett fortsatt yrkesliv. Oavsett om det är för att ens arbetsplats lagts ned, för att växla yrke eller för att ens tidigare kunskaper behöver kompletteras eller valideras. Det är nödvändigt för att vi ska kunna öka sysselsättningen, vara ledande i klimat-omställningen, bryta segregationen och finansiera välfärden.

Utslagningen från skolan medför att många unga kommer att behöva läsa in gymnasiekompetens senare i livet. Ett skolmisslyckande vid 16 års ålder får aldrig stänga ute från möjligheten att senare ta sig vidare i utbildningssystemet. Det behövs också riktade insatser mot de grupper som inte tar del av vidareutbildning i arbetslivet. Det kan handla om uppsökande verksamhet med information och insatser för att motivera människor att läsa vidare.

Vi ser vuxenutbildning som en möjlighet till utveckling genom utbildning och bildning. Antingen genom att leda till jobb eller öppna för vidare studier. Vuxenutbildningen ska svara mot arbetsmarknadens behov och bidra med kompetens för att klara klimatomställningen. Den är också avgörande för att ge människor förutsättningar att vara aktiva samhällsmedborgare som tillvaratar sina rättigheter och fullgör sina skyldigheter.

Arbetslösheten ökar nu, inte minst bland utrikes födda, samtidigt som välfärden och företag inte hittar den kompetens de söker för sina verksamheter. Detta kompetensgap är ett hot både mot välfärdens kvalitet och omställningen av samhället. Utan rätt utbildad personal kommer Sveriges utveckling att bromsas. Utan rätt utbildning kommer människor som idag står utanför arbete inte kunna ta de jobb som behövs. Alla som kan ska jobba. Men det har aldrig varit låglönekonkurrens som gjort Sverige framgångsrikt utan goda möjligheter till utbildning och omställning. Vi ska inte sänka människors pris utan ge alla möjligheten att höja sitt värde. Här spelar vuxenutbildningen och yrkeshögskolan nyckelroller.

Klimatkrisen är en av vår tids största utmaningar. Vi behöver genomföra en kraftfull klimatomställning som fungerar för alla i Sverige. Det pågår redan en omvandling av samhället med ökad efterfrågan på kompetens inom bland annat digitalisering, automatisering och elektrifiering, inte minst i norra Sverige. Utvecklingen inom AI snabbar på omvandlingen inom en rad sektorer. Fortsatta satsningar på utbildning är avgörande för att Sverige ska kunna ta en ledande roll i klimatomställningen och behålla sin konkurrenskraft.

Segregationen sliter sönder vårt samhälle och har successivt banat väg för en allt brutalare brottslighet. Att komma i arbete, lära sig svenska och bli självförsörjande är helt avgörande för att öka integrationen och förebygga utanförskap. Barn mår bra av att se sina föräldrar gå till jobbet. Oavsett om man är nyanländ eller fastnat i arbetslöshet, om man har en utbildning i ryggen eller saknar detta, är vuxenutbildningen avgörande för att skapa vägar framåt. För de utrikes födda som står utanför arbetsmarknaden är fortsatta satsningar på yrkesutbildning för vuxna särskilt viktiga.

Det nya omställningsstudiestödet innebär att utbildningsutbudet behöver öka och anpassas. De förbättrade möjligheterna att studera väntas ge en ökad efterfrågan på många utbildningar för vuxna, inte minst inom yrkeshögskolan och yrkesutbildningar inom komvux och folkhögskolan. Därför måste även de statliga satsningarna på dessa utbildningar öka. Ett annat sätt att förbättra utbudet är att staten tar ett ansvar för

investeringstunga utbildningsmiljöer för att kompetensbehovet inom olika yrken ska kunna fyllas.

Öka kvalitén och kontrollen över vuxenutbildningen

Vuxenutbildningen har liksom skolan utsatts för omfattande marknadsexperiment. Till skillnad från i skolan finns däremot inga enskilda huvudmän i komvux, utan bara offentliga huvudmän, kommuner och i vissa fall regioner. Kommunerna kan dock välja att lägga ut hela eller delar av sin utbildning på entreprenad enligt 23 kap. skollagen (2010:800) med bibehållet huvudmannaskap. Entreprenaden genomförs antingen genom upphandling av utbildningarna eller genom att utbildningsanordnare auktoriseras. År 2021 var det 662 000 kursdeltagare inom komvux som studerade hos en annan utbildningsanordnare än huvudmannen. Detta motsvarar 51 procent av samtliga kursdeltagare.

Idag finns strukturella brister inom styrningen och ansvarsfördelningen av kommunal vuxenutbildning. Kvalitén på utbildningarna varierar och behöver stärkas. Det är vanligt att det systematiska kvalitetsarbetet brister och särskilt tydligt är detta när utbildningen bedrivs på entreprenad av en extern utförare. Den socialdemokratiska regeringen ändrade Skolinspektionens instruktion så att myndigheten från och med 2022 är skyldig att genomföra löpande tillsyn av vuxenutbildning också på skolnivå, oavsett om utbildningen bedrivs av en kommun eller av en upphandlad entreprenör. Regeringen bör se över behovet av ytterligare verktyg för ökad kontroll av vuxenutbildningen.

Statens skolinspektion och Klivautredningen (SOU 2020:66) har visat på kvalitetsbrister inom komvux. En del av dessa brister kan härledas till entreprenadförhållandet inom komvux. Kommunerna uppger också svårigheter med upphandlingen, bl.a. att det kan vara svårt att få utbildningsföretag att lämna anbud på utbildning för få elever och att det kan bli långa och kostsamma processer om upphandlingen överklagas.

Verktygen för att följa upp och kontrollera att utbildningsverksamhet inom komvux har bra kvalitet behöver bli skarpare, inte minst när det gäller upphandlad verksamhet. En utredning ska därför genomföras över hur kontrollen över vuxenutbildningen kan öka och statens ansvar stärkas i syfte att öka kvaliteten och rättssäkerheten. Även de privata utbildningsanordnarnas roll ska ingå i analysen. Fokus måste samtidigt i större utsträckning läggas på att förhindra att brister uppstår istället för att bara vidta åtgärder i efterhand om och när det uppdagas. Huvudmännen måste vara vaksamma så att inte vinstjakten går ut över kvaliteten.

I syfte att öka kvalitén och likvärdigheten i komvux behöver elevernas möjligheter till stöd och anpassningar utvecklas. Elevgruppen inom komvux har förändrats. För många av de utrikesfödda som ska etablera sig på den svenska arbetsmarknaden är yrkesvux det bästa alternativet. För att möta målgruppens behov och bryta segregationen behövs mer utbildning men också ökad kvalitet och stöd i utbildningen. Här är det viktigt att analysera vilka åtgärder, till exempel förbättrad tillgång till stöd och ökad tillgång till elevhälsoinsatser, som kan få fler elever att nå målen med sin utbildning i komvux. Utredningen om läromedel i skolan visade att kvaliteten i komvux ofta blir lidande då studenterna inte har råd att köpa kurslitteratur. För att höja kvaliteten och öka jämlikheten vill vi socialdemokrater därför att även läromedel inom komvux på sikt ska vara kostnadsfria.

Skolverket och SPSM borde få i uppdrag att se över och ta fram insatser och stödmaterial om funktionsnedsättning hos elever inom komvux.³ Möjligheterna för personer med intellektuell funktionsnedsättning att studera inom komvux ska stärkas. Idag avstår många på grund av svårigheter att kombinera olika ersättningar. Det behöver utredas hur finansiering av anpassad utbildning inom komvux ska ske.

Fler utbildningsplatser och höjd kvalitet inom regionalt yrkesvux

Trots ett stort och långsiktigt behov av yrkesinriktad utbildning på gymnasial nivå inom komvux (regionalt yrkesvux) har SD-regeringens hantering av yrkesvux präglats av plötsliga nedskärningar och kortsiktighet. Vuxenutbildningen byggdes ut kraftigt av den socialdemokratiska regeringen, som också gjorde det till en rättighet att läsa på komvux. Regionalt yrkesvux har blivit en motor i omställningen på arbetsmarknaden och ett skarpt verktyg för jobb och integration. Den tidigare socialdemokratiska regeringen la också om utbildningspolitiken avseende hur gymnasieskolan och yrkesutbildningarna inom den kommunala vuxenutbildningen ska dimensioneras så att hänsyn framöver ska tas till arbetsmarknadens behov av kompetens.

Satsningen på regionalt yrkesvux behöver fortsätta med fokus på både ökad kvalitet och att skapa fler utbildningsmöjligheter för vuxna. Det är viktigt att kommunerna får möjlighet att planera utbyggnaden och dimensionera utbildningen efter de behov som finns. Om kvalitén ska kunna öka bör ersättningen per plats inom regionalt yrkesvux höjas. En yrkesutbildning med hög kvalitet ger eleverna bättre yrkeskunskaper och leder till att en större andel får arbete efter utbildningen. För att kommunerna ska kunna erbjuda yrkesutbildningar i tillräcklig omfattning i förhållande till behoven i arbetslivet behöver statsbidraget för yrkesutbildningar i komvux ses över.

Yrkesutbildningen inom komvux kan bli mer effektiv och bättre anpassad efter de behov som finns, både på arbetsmarknaden och hos individer. Statens finansiering av yrkesutbildning inom komvux behöver ändras för att bli mer långsiktig.

För att möta behoven som följer av klimatomställningen, den snabba utvecklingen av artificiell intelligens och en förändrad arbetsmarknad ställs nya krav på att säkerställa kompetensförsörjning inom en rad viktiga yrken. I linje med förslag i SOU 2024:16 ska det införas en möjlighet till extra tilldelning av statsbidrag för yrkesvux från Skolverket för att möta snabbt uppkomna utbildningsbehov regionalt och lokalt.⁴

Kombinationsutbildningar inom komvux är utbildningar där kommunal vuxenutbildning i svenska för invandrare (sfi) eller svenska som andraspråk kombineras med en yrkesutbildning på gymnasial nivå. Satsningen på kombinationsutbildningar har gjort att fler utrikes födda kan få en sammanhållen språk- och yrkesutbildning som snabbare leder till arbete. Kombinationsutbildningar bör fortsatt stödjas och utvecklas för att förbättra utrikes föddas etablering i arbetslivet och integrationen i samhället.

För att ytterligare stärka kompetensförsörjningen och kopplingen mellan arbetslivet och yrkesutbildningen ställer vi oss positiva till att yrkesvux utvecklas med möjligheten att anställa lärlingar. Det är dock viktigt att det är arbetsmarknadens parter i respektive bransch som ska avgöra i kollektivavtal huruvida yrkesutbildning ska kunna genomföras som lärlingsanställning.⁵

³ Finns skrivning i SOU 2024:16, s. 31.

⁴ Se s. 28 i Yrkesvuxutredningen SOU 2024:16.

⁵ Detta får bifall i LO:s remissyttrande.

Stärk utbildningen i svenska för invandrare och inför ett kommunalt språkansvar

Svenska språket är helt avgörande för att kunna etablera sig på arbetsmarknaden och för att bli en del av det svenska samhället. Att kunna tala, skriva och läsa på svenska är ett krav inom många yrken och ofta nödvändigt för att kunna delta i utbildning. Språket lägger grunden för självständighet och delaktighet, en fungerande integration och är även en förutsättning för vårt gemensamma välbefinnande och vår gemensamma välfärd. Därför är svenska för invandrare (sfi) helt avgörande i det svenska utbildningssystemet.

Det är väl känt att det finns kvalitetsbrister inom sfi. För att fler ska kunna lära sig svenska måste sfi fungera bättre. Genomströmningen inom sfi behöver förbättras. Fler vägar måste skapas för att möjliggöra övergångar till eller kombinationer med andra delar av vuxenutbildningen. Utökad undervisningstid vore ett sätt att öka genomströmningen och därmed snabba på integrationen.

Den socialdemokratiskt ledda regeringen införde en utbildningsplikt för nyanlända vuxna med kort utbildning som står långt ifrån arbetsmarknaden. Därmed kan dessa elever hänvisas till studier inom kommunal vuxenutbildning. Men en mindre andel av dem som omfattas av utbildningsplikten tar ändå inte del av utbildning. Kliva-utredningen, SOU 2020:66, visade bland annat att huvudmännen inte har tillräcklig kännedom om vilka kommuninvånare som saknar grundläggande kunskaper i svenska. Därmed får många som har rätt till sfi inte del av sådan undervisning. Ett kommunalt språkansvar ska införas som förpliktigar kommunen att söka upp och få dem som har rätt att delta i sfi att också göra det.

I en lagrådsremiss har regeringen aviserat att rätten till sfi ska begränsas till tre år från påbörjad utbildning. Vi socialdemokrater ser att kraven i sfi förvisso behöver bli tydligare men att det samtidigt är nödvändigt att göra något åt de stora kvalitetsbristerna som finns. Granskning från Skolinspektionen har visat att elever inte ges likvärdiga möjligheter att lära sig grundläggande svenska eftersom undervisningen skiftar i kvalitet. Möjligheterna att öva på sin svenska är för dåliga, särskilt inom distansundervisningen.⁶ Vi vet också att andelen behöriga lärare är för låg, i synnerhet bland privata aktörer. Vi socialdemokrater föreslår därför att ett åtgärdsprogram för stärkt kvalitet i sfi genomförs med bland annat ökad reglering av distansundervisningen och ökad styrning mot fler behöriga lärare.⁷

Bygg ut och utveckla yrkeshögskolan för framtiden

När företag misslyckas med rekryteringar beror det ofta på bristen på personer med rätt yrkeserfarenhet. Kompetensbristen lägger hinder i vägen för utvecklingen av både välfärden, samhället och företag. Människor får inte jobbet som de drömmer om och vill utvecklas inom. Yrkeshögskolan har bevisat att man skapar utbildningar som i mycket hög utsträckning leder till arbete och blivit en verklig motor för regional tillväxt och

⁶ <https://www.skolinspektionen.se/aktuellt/nyheter/granskning-av-sfi- visar-att-elever-inte-ges-likvardiga-mojligheter-att-lara-sig-grundlaggande-svenska/>.

⁷ En annan möjlighet att överväga är att kräva en förlängd tidsgräns för sfi-utbildningen. Regeringen föreslår 3 år men Kliva-utredningen föreslog 4 år. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2020/12/sou-202066/>.

kompetensförsörjning runtom i landet. Den kompetens som en yrkeshögskoleutbildning ger bidrar till stärkt kvalitet både i välfärden och i näringslivet.

Den socialdemokratiskt ledda regeringen fördubblade antalet utbildningsplatser i jämförelse med 2014 års nivå, men trots det är efterfrågan på yrkeshögskoleutbildade fortsatt stor från arbetsmarknaden. I budgetpropositionen för 2023 skar högerregeringen ner på antalet utbildningsplatser, för att sedan ångra sig och återföra medel i budgeten för 2024. Regeringens nedskärningar och ryckiga tilldelning av platser de här åren har försämrat planeringsförutsättningarna och därmed tillgången och kvalitén på utbildningar.

Vi socialdemokrater ser att yrkeshögskolan behöver byggas ut ytterligare för att möta de fortsatta stora kompetensbehoven runtom i Sverige. Utbyggnaden behövs inte minst i regioner som präglas av stora företagsetableringar och företagsexpansioner, men också för att möjliggöra omställningen inom en rad sektorer. Klimatomställningen och den ökande användningen av artificiell intelligens är två exempel. Ökad tillgång till rätt kompetens är också nödvändig inom sektorer som redan utgör styrkeområden.

Yrkeshögskolan är en decentraliserad utbildningsform. Med kraftigt ökade volymer ökar också behovet av en samlad stödstruktur. Ansökningsförfarandet till utbildningar inom yrkeshögskolan görs till respektive utbildningsanordnare. Den decentraliserade processen medför att studerande kan söka och antas till ett obegränsat antal utbildningar men också ökad risk för brister i rättssäkerhet och onödig administration. Ett gemensamt system för ansökan till yrkeshögskolan bör genomföras där studenter får prioritera sina ansökningar. Inom yrkeshögskolan finns redan idag möjlighet att fatta beslut om flera utbildningsomgångar i ett och samma beslut, vilket kan användas för att förbättra planeringsförutsättningarna för utbildningsanordnare.

Lärcentrum för utbildning och kompetens i hela landet

Möjligheten att studera är inte jämlikt fördelad över landet och ofta drabbas mindre orter och landsbygden av brist på kompetens. Landsbygden utarmas när människor inte ser några möjligheter att utvecklas och försörja sig, vilket också dränerar välfärd och företag på kompetens. Om hela Sverige ska kunna leva måste det finnas möjligheter att utbilda sig i hela landet. Var man bor ska inte avgöra om man kan studera eller inte.

Den socialdemokratiskt ledda regeringen investerade i nyetableringen och utvecklingen av lärcentrum där den studerande erbjuds stöd från lärare och annan personal samt ges möjlighet att möta andra studerande. Pandemin visade på möjligheterna med att arbeta och studera på distans. För att fler ska kunna bo där de vill bör distansutbildningen fortsätta att utvecklas. För att också kunna examineras på sina distansstudier behöver det finnas goda möjligheter att genomföra examinationer i närheten av där studenterna bor.

Lärcentrum ökar möjligheterna att bo, studera och arbeta i hela landet och har visat sig spela en viktig roll för den nationella, regionala och kommunala kompetensförsörjningen. Vi socialdemokrater vill att lärcentrum fortsätter att utvecklas och bli tillgängligt för fler runtom i landet. Samverkan mellan kommuner, yrkeshögskolan och lärosäten bör stärkas så att fler utbildningsplatser kopplas till lärcentrum och den digitala pedagogiken utvecklas för att säkra kvaliteten i utbildningarna.

Högre utbildning och forskning för utveckling i hela landet

Högre utbildning och forskning är helt avgörande för Sverige som kunskapsnation, men också för att ge alla möjligheter till bildning och stärkta livschanser. Som ett litet exportberoende land som bygger sin konkurrenskraft på innovation, är forskning och utveckling helt avgörande för Sveriges ekonomi.

Ändå är tillgången till högre utbildning ojämnt fördelad runtom i landet och mellan människor. Detta berikar en del regioner, medan andra blir fattigare. Precis som i grundskolan spelar föräldrarnas utbildningsbakgrund en helt avgörande roll för vilka som väljer att studera vidare på högskolan och möjligheterna att klara studierna. Andelen som går vidare till högre utbildning är också helt beroende av var i landet man bor. I Danderyd är det 79 procent som påbörjat högskolestudier vid 24 års ålder, medan motsvarande siffra i de tio kommunerna med lägst övergångsfrekvens ligger mellan 10 och 20 procent. Förutom den sociala sammansättningen påverkar både geografisk närhet till högre utbildning och situationen på den lokala arbetsmarknaden vilka som läser vidare. Utrikes födda män som invandrat någon gång mellan 7 och 12 års ålder påbörjar högskolestudier i lägst utsträckning.

Högre utbildning och forskning är kraftfulla verktyg för att både stärka samhället, människan och regioners utvecklingskraft, men detta är möjligheter som är ojämnt fördelade. Mer måste göras för att högre utbildning av hög kvalitet ska finnas i hela landet.

Vägvalet att bygga ut den högre utbildningen med fler utbildningsplatser och lärosäten har varit viktigt för att stärka Sverige som kunskapsnation. Att det finns universitet, högskolor och forskning av hög kvalitet i hela landet stärker inte bara kompetensförsörjningen, innovationskraften och tillväxten på regional nivå utan lyfter hela vårt lands konkurrenskraft. Därför vill vi socialdemokrater ha både spets och bredd i högre utbildning och forskning och fortsätta stärka och utveckla lärosäten i hela landet.

Högre utbildning och forskning är avgörande för den gemensamma välfärdens kvalitet och kapacitet, men också för att öka sysselsättningsgraden och ta tillvara alla människors drivkraft. Att högskolan är avgiftsfri och att vi har ett starkt och jämlikt studiemedel som skapar förutsättningar för fler att studera är avgörande för att möjliggöra detta. Förmågan att ställa om från gammal till ny teknik och från gamla till nya jobb har gjort Sverige till ett av världens mest innovativa och konkurrenskraftiga länder.

Vi vill modernisera Sverige. Vi måste ligga i framkant så att forskning och utveckling, investeringar och jobb hamnar just här. Om vi ska lösa klimatkrisen måste samverkan mellan akademien, staten och arbetsmarknadens parter fortsätta att förbättras – inte minst regionalt. För jobben och välfärden är tillgången till högre utbildning och forskning av stor vikt för utveckling i hela landet – yrken som lärare, sjuksköterskor och ingenjörer behövs och ska kunna utbildas i hela landet.

Det ska vara attraktivt att investera i och utveckla produktion och tjänster i Sverige. Behovet av omställning är en möjlighet för Sverige att skapa jobb som bygger landet hållbart och visar vägen för andra länder.

Möjligheten att utbilda sig ska fortsätta öka på alla nivåer. Det kräver att den högre utbildningen byggs ut samtidigt som utbudet av utbildning bättre behöver anpassas till arbetsmarknadens behov. Fler vägar till och genom högre utbildning behövs, både som ett sätt att bekämpa den sociala snedrekryteringen till högskolan och som ett sätt att få fler behöriga sökande till utbildningar där dessa är för få.

Bättre resurstilldelning för stärkt kvalitet på utbildningarna

Genom Kunskapslyftets utbyggnad har antalet utbildningsplatser inom högskolan ökat, men trots det råder det fortfarande brist på utbildad arbetskraft inom många yrken. Det nya omställningsstudiestöd som införts av den socialdemokratiskt ledda regeringen i samverkan med arbetsmarknadens parter innebär också att efterfrågan på högre utbildning bland yrkesverksamma kommer att öka. Dagens system för dimensionering och resurstilldelning till högre utbildning infördes på 1990-talet och har sedan många år tillbaka behövt kompletteras med särskilda satsningar i form av såväl riktade utbyggnader av utbildningsplatser inom bristyrken som höjda ersättningsbelopp för att öka kvaliteten på vissa utbildningar. Detta har skapat en ryckighet i lärosätenas finansiering samtidigt som utbildningsutbudet ändå inte fullt ut anpassats till arbetsmarknadens behov.

Nuvarande system missgynnar redan kortare kurser som riktar sig till andra än traditionella ungdomsstudenter. Nu genomför regeringen åtgärder för att ytterligare försämbra tillgången till enstaka kortare kurser och riktar med precision in sig på kurser som ges på distans. I ett läge när fler förväntas ställa om mitt i arbetslivet och det blir allt viktigare för människor att kunna lära om och lära nytt kan man förvänta sig att efterfrågan på korta kurser och distansutbildningar kommer öka. Kvalitén inom den högre utbildningen behöver fortsätta stärkas med fokus på områden som lärarledd tid, pedagogik och forskningsanknytning. Idag har många utbildningar, främst inom humaniora, lite lärarledd tid på grund av bristande resurser. Det påverkar kvaliteten negativt. På andra utbildningar, inklusive utbildningar till bristyrken som civilingenjör och lärare, är andelen avhopp hög, vilket innebär behov av extra kvalitetshöjande insatser även där. Vi ser därför positivt på att regeringen höjer ersättningsbeloppen för vissa utbildningar. Men i budgeten för 2025 höjs ersättningen för helårsstudenter när det kommer till natur- och teknikutbildningar medan det är den prestationsbaserade ersättningen som höjs när det gäller samhällsvetenskap och humaniora. Vi socialdemokrater skulle förorda att de ökade prislapparna följer den konstruktion som regeringen gett natur- och teknikutbildningarna även för humaniora och samhällsvetenskap.

Socialdemokraterna har sedan tidigare krävt en översyn av högskolans resurstilldelningssystem för att lärosätena ska ha stabila förutsättningar samtidigt som utbildningsutbudet i större utsträckning kan riktas mot områden där det råder brist på arbetskraft. Det är välkommet att regeringen nu aviserar en utredning för att se över detta. För att undvika framtida ryckighet i finansieringssystemet bör en sådan utredning göras med bred parlamentarisk förankring. Det är viktigt att utredningen fokuserar på hur resurstilldelningssystemet kan utformas så att kvalitet kan upprätthållas i alla utbildningar, inklusive forskningsanknytning, men också ge tillräckliga resurser för undervisning samt pedagogisk utveckling.

Brist på platser för verksamhetsförlagd utbildning (VFU-platser) utgör idag en begränsning för utbyggnaden av utbildningar inom viktiga välfärdsyrken. För att öka tillgången på VFU-platser ska såväl offentliga som privata verksamheter åläggas att ta emot VFU-studenter.

Fortsätt utveckla studenthälsan

Studenters hälsa påverkar möjligheterna att genomföra studierna. Den vanligaste orsaken till att studenter söker sig till studenthälsan är enligt Sveriges förenade

studentkårer psykisk ohälsa. Den socialdemokratiskt ledda regeringen stärkte studenthälsan och gav Stockholms universitet, Linköpings universitet och Universitets- och högskolerådet (UHR) i uppdrag att utveckla en gemensam webbportal för studenthälsovården. Detta för att öka den digitala samordningen och öka likvärdigheten i tillgång till studenthälsovård. Det är dock långt ifrån tillräckligt. Studenthälsan behöver fortsätta utvecklas och landets lärosäten bör samverka med studentkårerna för att förebygga psykisk ohälsa bland studenterna.

De satsningar som den socialdemokratiskt ledda regeringen gjorde på sommarkurser är viktiga både för att möjliggöra för fler studenter att bli klara med sin examen tidigare men också som steg mot ett treterminssystem. För att ge bättre möjligheter till återhämtning och minska ohälsan bör försöksverksamhet genomföras med tidigare terminsstart och en hösttermin som slutar före jul.

Tillträde till lärosäten för studentförbund

Med anledning av olika händelser och risken för att olika studentorganisationer behandlas godtyckligt anser vi att högskoleförordningen (1 kap. 13 §) bör ses över så att godtycklig tolkning inte stänger ute demokratiskt uppbyggda föreningar. Politiska föreningar är en viktig och naturlig del i det demokratiska samtalet. Studenter och anställda vid lärosätena har också rätt att delta och organisera sig i vår demokrati. Att få ta del av politiska idéer är en naturlig del av en demokrati och ingenting som studenter eller anställda behöver skyddas ifrån. Hot, hets och våld har däremot ingen plats på landets lärosäten.

AI och dess påverkan på utbildningsväsendet

AI kommer de kommande åren att förändra och påverka alla utbildningsformer, inte minst högre utbildning och forskning. Det är därför viktigt att regeringen ser till att myndigheterna inom utbildningsområdet använder sig av AI för att utveckla sitt arbete och att de håller sig uppdaterade och samlar in kunskap om hur AI används. Detta för att kunna sprida kunskap om möjligheter och risker med AI.

Fler utbildningsplatser för att möta efterfrågan kopplad till omställningsstudiestödet

För att omställningsstudiestödet ska få fullt genomslag i förbättrade möjligheter till omställning och kompetensutveckling krävs ett utbildningsutbud som är anpassat till arbetsmarknadens behov och målgruppens efterfrågan. Ökad flexibilitet behövs i utbildningsutbudet med fler korta kurser och fler kurser på deltid. Då en majoritet av de sysselsatta idag har en eftergymnasial utbildning kommer mycket av utbildningsutbudet att behöva vara på såväl eftergymnasial nivå som högskolenivå. Det kräver att ett nytt kursutbud tas fram, men också att kurser som idag ligger sent i längre utbildningsprogram öppnas upp och görs tillgängliga till exempel för personer som har äldre utbildning inom området. Det är olyckligt att regeringens politik och hånfulla retorik när det gäller kortare kurser och kurser på distans riskerar att motverka utbildningssystemets förmåga att möta den efterfrågan som omställningsstudiestödet skapar.

Utöver kortare kurser är det också viktigt att det finns utbildningsprogram som motsvarar den fulla tiden av upp till ett års heltidsstudier för att möjliggöra karriärbyten eller mer omfattande kompetensutveckling. Ett bra exempel är den försöksverksamhet

med en ettårig kompletterande pedagogisk utbildning för blivande lärare som inleddes 2022. Denna försöksverksamhet bör fullföljas och utökas. Även på andra områden kan kurser motsvarande en eller två terminers heltidsstudier på avancerad nivå användas för att skapa nya vägar in i bristyrken eller för att tillföra spetskompetens.

Behovet av fler lärare och sjuksköterskor samt stärkt forskningsanknytning i de stora professionsutbildningarna är omfattande. Kompetensförsörjningen av hälso- och sjukvårdspersonal och lärare kan förbättras genom att stärka förutsättningar för verksamhetsförlagd utbildning och att säkerställa forskningsmedel för de stora professionsutbildningarna inom välfärdsyrkena. Detta kan uppnås genom att inrätta avtal för exempelvis vårdvetenskaplig utbildning, lärande och forskning (s.k. VULF-avtal) för vissa hälso- och sjukvårdsutbildningar i högskolan samt förstärka och utveckla de ULF-avtal som i liten skala finns inom lärarutbildningarna.

Högskolan behöver stärka sin förmåga att erbjuda utbildningar utifrån omvärldsförändringar.

Fler ska ha möjlighet att studera inom högre utbildning

Även om möjligheterna att studera är goda i Sverige så är det fortfarande dubbelt så vanligt att studera vidare om ens föräldrar har högskoleutbildning. Människors bakgrund ska inte styra vilka som studerar på högskola och universitet. Snedrekryteringen utifrån klass, kön, geografi skall brytas. Att utrikes födda inte påbörjar högskolestudier i samma utsträckning som inrikes födda återspeglar att både samhället och den högre utbildningen är segregerade. Mer måste göras för att bredda rekryteringen. Arbetslivserfarenhet bör återigen ses som meriterande vid ansökan till högskolan.

Idag har studenter med funktionsnedsättning inte rätt att få anpassad kurslitteratur. Detta anser vi måste ses över. Det är dessutom viktigt att sådan kurslitteratur tillhandahålls från start för att studenter med funktionsnedsättning ska ha likvärdig möjlighet att fullgöra kurserna.

Högre utbildning behöver finnas i varje län för att bredda rekryteringen till högre studier och säkerställa utvecklingskraft i hela landet. Satsningarna på högskoleutbildning via lärcentrum och korta kurser för yrkesverksamma behöver också fortsätta. Detta är avgörande både för den enskildes tillgång till utbildning och för att säkra näringslivets och välfärdens kompetensförsörjning även på mindre orter.

Omställningsstudiestödet kommer göra att fler återvänder till högskolan eller börjar studera där för första gången, efter en lång tid i arbetslivet. Fler kommer att vilja tillgodoräkna sig tidigare utbildning. Behovet av validering och vägledning kommer därför att öka. Det finns också ett behov av att förbättra möjligheterna att röra sig mellan yrkeshögskolan och högskolan.

En möjlighet att få fler sökande till utbildningar är att skapa anpassade vägar för personer som redan har en gymnasial utbildning på området ifråga och som efter några år i arbetslivet vill studera vidare. Detta skulle också kunna bidra till att bredda rekryteringen till högre studier. Det behöver ses över om och hur högskoleprovet kan användas för att bredda rekryteringen till högskolan.

Redan idag finns möjligheter till validering både för tillträde till högskolan och tillgodoräknande. Lärosätena har dock inga särskilda resurser avsatta för validering och dagens resurstilldelningssystem missgynnar tillgodoräknande. Regeringen bör därför överväga att ge lärosätena öronmärkta resurser för validering.

Universitets- och högskolerådet fick av den socialdemokratiska regeringen i uppdrag att utveckla ett nationellt prov som möter grundläggande behörighet till högskolestudier och bedriva en försöksverksamhet 2022–2023. Det grundläggande behörighetsprovet mäter kompetenser på gymnasienivå i svenska, engelska och matematik och ett antal kognitiva kompetenser. I maj 2024 presenterade UHR sin utvärdering vilket visade att försöksverksamheten har gett positiva resultat och öppnat vägen för fler individer att fortsätta sin bildningsresa. Socialdemokraterna anser att projektet ska förlängas.

Värna forskningens frihet

Att forskare fritt kan välja forskningsämne och forskningsmetod samt fritt publicera forskningens resultat är grundläggande både för forskningens kvalitet och för en fungerande demokrati. Forskningspolitiken har ett ansvar för att rikta resurser till att lösa angelägna samhällsproblem och bidra till ett konkurrenskraftigt näringsliv, men den måste samtidigt ge goda förutsättningar för fritt kunskapssökande. Grundläggande är att politiker aldrig får styra forskningens resultat eller vilka metoder som ska användas eller utöva påtryckningar mot enskilda forskare.

Sverige ska såväl nationellt som internationellt värna forskningens frihet och främja öppen vetenskap. Att värna forskningens frihet är särskilt viktigt i en tid av fakta-resistens och hot och hat mot forskare. Auktoritära och illiberala strömningar har, där de fått makten, ofta fört en politik som minskat forskningens oberoende och till och med tvingat universitet att stänga eller flytta sin verksamhet. Den svenska regeringen borde markera tydligt mot sådana tendenser.

Hotbilden mot Sverige har ökat. Främmande makt lägger omfattande resurser på att få ut avancerad teknologi från Sverige och auktoritära stater samverkar i högre grad. Spridning av konspirationsteorier och antistatliga budskap ökar. Hotbilden ökar i samhället i stort, men också gentemot universitet och högskolor. Lärosätena behöver därför jobba aktivt med de säkerhetspolitiska frågorna t ex genom att stärka skyddet av både information och verksamhet, samtidigt som den akademiska friheten och grundläggande principer om öppenhet och samarbete måste värnas.

Ett stort hot mot den akademiska friheten i Sverige idag är hot och hat mot forskare. Vi behöver både fri forskning och forskare som utan rädsla kan berätta om sina forskningsresultat för svenska folket. Påtryckningar, hot och hat mot forskare slår inte bara mot forskarna själva utan mot hela den kunskapsgrund som behövs för en fri debatt och kloka beslut. Politiska företrädare måste också tydligt visa att hot och hat mot forskare är oacceptabelt. Regeringen måste ta tydlig ställning för att värna den akademiska friheten. Detta innebär också att vara transparent, föra dialog och att ge lärosäten och forskare långsiktiga förutsättningar för sin verksamhet.

Ett sätt att ytterligare stärka forskningens frihet är att forskare ges tryggare anställningar. Visstidsanställningarna behöver minska och förekomsten av staplingar av tidsbegränsade anställningar behöver ses över. Detta är även viktigt ur ett jämställdhets- och arbetsmiljöperspektiv. Nya karriärvägar mellan högskolan och det omgivande samhället behöver öppnas upp för att höja kvaliteten i välfärden och andra kunskaps-intensiva verksamheter, öka spridningen av forskningsresultat samt tillföra forskning och undervisning nya impulser.

Högskolelagen (1992:1434) slår fast att jämställdhet mellan kvinnor och män alltid ska iaktas och främjas i högskolornas verksamhet (1 kap. 5 §). Även om utvecklingen av jämställdheten när det gäller exempelvis anställningar och möjligheter att meritera

sig går framåt, visar en undersökning från UKÄ på stora könsskillnader mellan ämnen. Arbetet med att öka jämställdheten måste fortsätta.

Öppen vetenskap ökar såväl tillgängligheten av forskningsresultat som transparensen i forskningen. För att möjliggöra detta behöver såväl formerna för publicering av vetenskapliga resultat som de akademiska meriteringssystemen förändras. Mycket av detta ligger på vetenskapssamhället själva men behöver understöd av staten och forskningsfinansiärerna nationellt och internationellt.

När regeringen under 2023 plötsligt och ensidigt kortade förordningstiden för lärosätenas styrelser såg många inom forskarvärlden det som ett hot mot den akademiska friheten.

Något liknande hade aldrig tidigare hänt i Sverige och förfarandet utgjorde enorma avsteg från den ordning som tagits fram tillsammans med akademien. Utan förvarning skar regeringen också ned på utvecklingsforskningen, vilket innebar att redan utlysta forskningspengar drogs tillbaka och mycket arbete gjorts förgäves. Regeringens egenmäktiga agerande skadar inte bara tilltron till staten som forskningsfinansiär utan bidrar också till oro inom akademien. Regeringen måste värna den akademiska friheten i både ord och handling

Forskningens finansiering

Socialdemokraterna vill fortsätta investera långsiktigt i forskningen och höja de statliga forskningsanslagen. En särskild satsning på forskningsinfrastruktur som kan användas såväl av forskningen som av industrin bör övervägas.

Forskningsråd för utbildning och forskning

För att säkerställa att statens forsknings- och högskolepolitik är starkt förankrad i forskning och möter omvärldens utveckling krävs systematisk och kontinuerlig inhämtning av kunskap och systematisk analys. Därför bör ett statligt forskningsråd tillsättas med analytisk och rådgivande funktion. Detta ligger i linje med Styr- och resursutredningen som föreslog⁸ att en analysfunktion ska inrättas med uppgift att göra samlade och oberoende analyser och uppföljningar som kan ligga till grund för framtida politiska prioriteringar men även kan utgöra stöd för lärosätenas och andra intressenters arbete.⁹ I uppdraget bör det ingå att lägga fram en samlad analys inför propositionen för högre utbildning och forskning.

Förmågan att snabbt omsätta evidens och forskningsresultat i praxis måste stärkas. För att säkerställa kunskapsbaserad styrning och främja forskningssamverkan inom olika områden bör alla myndigheter också få tydliga uppdrag att kontinuerligt samverka och inhämta analyser från forskning och akademien.

Behov av särskilda forskningssatsningar

Rymdsatsning för säkerhet och klimat

Sveriges geografiska läge, tekniska och vetenskapliga kunnande och redan existerande infrastruktur ger oss en unik möjlighet att tillhöra de ledande länderna på rymdområdet,

⁸ Styr- och resursutredningen (Strut).

⁹ Jämför också med förslaget att inrätta ett högskoleobservatorium som kan tjäna som en nationell analysfunktion. <https://suhf.se/app/uploads/2019/08/HEobs-slutrapport.pdf>.

samtidigt som rymden blir allt viktigare ekonomiskt, säkerhetspolitiskt och för klimatarbetet. För att detta ska bli verklighet behöver en ny rymdlag antas, ett arbete som inleddes under den socialdemokratiskt ledda regeringen. Regeringen bör skyndsamt lämna ett sådant förslag till riksdagen. Samtidigt bör ett nationellt satellitprogram etableras.

Polarforskning för klimat och säkerhet

Polarforskningen är viktig för att öka kunskaperna om klimatförändringarna och de säkerhetspolitiskt viktiga polartrakterna. Ett polarforskningsfartyg är en viktig resurs för Sverige och för vår attraktivitet som samarbetspartner. Ett nytt polarforskningsfartyg skulle befästa Sveriges ställning som ett ledande land inom polarforskningen.

4 Anslagsförändringar

1:5 Utveckling av skolväsendet och annan pedagogisk verksamhet

En bättre skola för elever med NPF

Många elever med neuropsykiatriska funktionshinder (NPF) får inte det stöd de behöver i skolan. Det visar sig genom att de är överrepresenterade bland de elever som går ut skolan utan godkända betyg och bland elever med psykisk ohälsa. Skolmisslyckanden är i sin tur starkt sammankopplat med fortsatt utanförskap, svårigheter att få jobb och en ökad risk för kriminalitet.

Det finns dock goda exempel på hur man kan arbeta för att stötta elever med NPF på ett sätt som också gagnar alla elever. Specialpedagogiska skolmyndigheten har också mycket kunskap om hur detta kan göras. Ändå får den kunskap och de erfarenheter som finns inget systematiskt genomslag i svenska skolor. Alltför många försöker gång på gång uppfinna hjulet på nytt, trots att dessa elever finns i varje klassrum. Vi socialdemokrater vill därför att skolmyndigheterna får i uppdrag att tillsammans med enskilda skolor och utifrån den forskning och beprövade erfarenhet som finns utarbeta de bästa metoderna för att alla elever, inklusive elever med NPF, ska få det stöd och den hjälp de behöver för att klara skolan utifrån sina förutsättningar. Skolmyndigheterna har redan genom "samverkan för bästa skola" erfarenheter av att arbeta tillsammans med enskilda skolor för att höja kunskapsresultaten. Vi vill nu se liknande samarbeten, men inriktat på att systematiskt validera de arbetssätt som man tror fungerar bäst för att även elever med NPF ska kunna lyckas i skolan och sen sprida metoderna. Det kan handla om att fler får tillgång till mindre undervisningsgrupp, men också om mer generella och skolövergripande åtgärder. Ett nära samarbete med forskarsamhället är också önskvärt i detta arbete. Erfarenheterna av detta systematiska arbete ska komma alla skolor till del.

Socialdemokraterna föreslår en förstärkning med 200 miljoner kr för anslaget 1:5 för att skolmyndigheterna tillsammans med enskilda skolor på detta sätt ska kunna ta fram "best practices" för att ge även elever med NPF en bra skolgång.

1:7 Maxtaxa i förskola, fritidshem och annan pedagogisk verksamhet samt kvalitetshöjande åtgärder inom förskola

Språkkrav och fokus på språkutveckling i förskolan

I Sverige ska barn ges goda förutsättningar att lyckas i skolan, men ändå ser vi att barn ges ojämlika villkor redan från skolstart. Bristande kunskaper i svenska språket

försvårar inläringen och förståelsen även i andra ämnen. Inte sällan har de barn som är i allra störst behov av träning och utveckling i svenska språket också sämst tillgång till språkträning. Grundläggande är att personalen själva behärskar svenska språket väl. För att motverka segregationen och möjliggöra en bra skolstart för alla barn måste förskolans språkutvecklande arbete förstärkas, i synnerhet i förskolor i utsatta områden. Socialdemokraterna föreslår därför en särskild satsning på språkutveckling och höjd kvalitet till de 200 förskolor i landet som behöver det mest, en förstärkning med 200 miljoner kronor på anslag 1:7.

Förskolan är avgörande för att de barn som inte talar svenska hemma ska ha goda möjligheter att lära sig språket. Därför vill vi införa språkkrav för pedagogisk personal i förskolan. Den personal som behöver ska få utbildning för att klara språkkraven. Socialdemokraterna föreslår därför att 80 miljoner kronor anslås anslag 1:7 för att införa språkkrav och språklyft för pedagogisk personal i förskolan. Medlen ska kunna användas till bland annat att genomföra språktest och språkutvecklande insatser för personal och verksamhet.

Barnomsorg på obekväm arbetstid

För att alla ska kunna jobba och ta de arbeten som finns krävs på dagens arbetsmarknad tillgång till barnomsorg på obekväm arbetstid. Ändå är tillgången och möjligheten att få barnomsorg på obekväm arbetstid mycket begränsad eller obegränsad på många håll. Vi socialdemokrater anser att alla som behöver barnomsorg på obekväm arbetstid ska få det och föreslår därför att statsbidraget till kommunerna för detta höjs med 50 miljoner. Av vår sammanlagda förstärkning på 330 miljoner av anslaget 1:7 ska därför 50 miljoner användas till detta.

1:14 Särskilda insatser inom skolområdet

Stärkt stöd för elever med särskilda behov

Specialpedagogiska skolmyndighetens statsbidrag om anpassade lärmiljöer för elever med särskilda behov är kraftigt översökt och behöver förstärkas. Det finns en stor efterfrågan bland skolhuvudmän, som kan söka bidrag för att inrätta anpassade lärmiljöer i grundskolan och gymnasieskolan från SPSM, med få elever och hög personaltäthet. Socialdemokraterna föreslår därför att anslaget 1:14 förstärks med 30 miljoner kronor.

1:15 Statligt stöd för stärkt kunskapsutveckling

Kraftsamling för bättre skolresultat och stoppad utslagning

Kunskapsresultaten i svensk skola måste öka. I det arbetet är det helt centralt att stödinsatser sätts in tidigare än idag. Vi vet från Skolinspektionens granskning av läsa, skriva och räkna – garantin att elever med svårigheter uppmärksammas tidigt – att de ändå inte får det stöd de behöver. Vi vet också att likvärdigheten i svensk skola brister och att studieron måste öka.

Alltför många barn får inte en ärlig chans i dag – skolsegregationen och stöket i skolorna gör att många får vikande studieresultat och får leva med konsekvenserna under många år. Mer resurser behöver läggas på de skolor och kommuner som har de

tuffaste förutsättningarna. Pojkar som riskerar att hamna på glid måste fångas upp tidigt för att bryta nyrekryteringen till gängen.

Vi socialdemokrater föreslår därför en satsning på tre miljarder till skolan, särskilt riktad mot de skolor som har de tuffaste utmaningarna. Det är en kraftfull satsning som motsvarar ytterligare en lärare i varje klass i en årskurs. Vårt förslag skulle garantera ordningen i klassrummen och ge varje barn det stöd och den hjälp de behöver. Samtidigt som vi finansierar denna satsning ska kraven skärpas på huvudmännen att sätta in stöd tidigt för att alla elever ska uppnå kunskapsmålen för att läsa, skriva och räkna i varje årskurs i lågstadiet.

Regeringen aviserade i budgetpropositionen för 2024 att den avser att revidera kriterierna för likvärdighetsbidraget/kunskapsbidraget. För oss socialdemokrater är det av största vikt att statens stöd till skolan fortsätter att fördelas utifrån socioekonomiska kriterier för att leva upp till målen om att skolan ska vara likvärdig och kompensatorisk.

Anslag 1:17 Statligt stöd till vuxenutbildningen

Fler måste utbildas för att förbättra matchningen på arbetsmarknaden

Arbetslösheten är fortfarande på höga nivåer, inte minst bland utrikes födda, samtidigt som välfärden och företag inte hittar den kompetens de söker för sina verksamheter. Detta kompetensgap är ett hot både mot välfärdens kvalitet och omställningen av samhället. Trots detta föreslår regeringen en nivå på anslagen till vuxenutbildning som är runt en miljard lägre än när regeringen tillträdde. Socialdemokraterna har i varje budgetmotion föreslagit ett högre anslag än regeringen till vuxenutbildningen. I denna budgetmotion föreslår vi ytterligare 500 miljoner kronor till anslag 1:17 Statligt stöd till vuxenutbildningen, utöver regeringens förslag. I synnerhet ska satsningen på regionalt yrkesvux fortsätta att växa, men det är också viktigt att människor via komvux har goda chanser att läsa in betyg och kurser som gör dem behöriga att läsa vidare på högskolan. Inom ramen för det ökade stödet till vuxenutbildning vill vi också att kombinationsutbildningar fortsätter att utvecklas.

Staten måste ta ansvar för investeringstunga lärmiljöer

Regeringen har nu avvecklat stödet till de branschskolor som fanns när regeringen tog över. Socialdemokraterna ser fortsatta behov av att staten tar ansvar för att kompetensförsörjningen till smala men samhällsviktiga branscher ska fungera. Många sådana utbildningar kräver tillgång till lärmiljöer som inte motsvaras av prislappen på utbildningen. Det gör att få vill ta ansvar för att anordna dessa utbildningar. Vi vet också att en del av dessa lärmiljöer är beroende av privata aktörer som inte nödvändigtvis kommer att ha ett fortsatt intresse av att behålla dem. Staten behöver därför ta ansvar för att finansiera investeringstunga lärmiljöer för samhällsviktiga yrken. Yrkesutbildningar som kan beröras av detta är till exempel elektriker på kraftsidan, utbildningar inom järnväg, maskin/fordonsutbildningar och vissa byggutbildningar. Socialdemokraterna föreslår därför att staten inrättar ett särskilt stöd till investeringstunga lärmiljöer för samhällsviktiga yrken, och föreslår därför att anslaget 1:17 förstärks med ytterligare 100 miljoner för detta ändamål.

Tillgång till utbildning i hela landet

Möjligheten att studera är inte jämlikt fördelad över landet och ofta drabbas mindre orter och landsbygden av brist på kompetens. Landsbygden utarmas när människor på grund av brist på utbildningsmöjligheter inte ser några möjligheter att utvecklas och försörja sig, vilket också dränerar välfärd och företag på kompetens. Lärcentrum ökar möjligheterna att bo, studera och arbeta i hela landet och har visat sig spela en viktig roll för den nationella, regionala och kommunala kompetensförsörjningen. Vi socialdemokrater vill att lärcentrum fortsätter att utvecklas och bli tillgängligt för fler runtom i landet. Därför anslås 50 miljoner kronor på anslag 1:17 för att utveckla och bygga ut satsningen på lärcentrum.

1:19 Statligt stöd till yrkeshögskoleutbildning

Fler platser på yrkeshögskola

Yrkeshögskolan har blivit en verklig motor för regional tillväxt och kompetensförsörjning. Allt fler arbetsgivare söker kompetens från yrkeshögskolan. Yrkeshögskoleutbildningen visar också fortsatt på mycket höga resultat och behöver fortsätta byggas ut för att möta behovet av kompetens runtom i landet. Socialdemokraterna anslår därför 100 miljoner kronor till anslaget utöver regeringens förslag.

2:67 Särskilda bidrag inom högskoleområdet

Värna studenters inflytande

Av budgetpropositionen framgår att SD-regeringen avser att skära ner på studentinflytandet. Anslaget 2:67 sänks med 20 miljoner kronor mellan år 2025 och 2026. Enligt Sveriges förenade studentkårer innebär detta att bidraget till studentinflytandet skärs ned med en tredjedel. Detta ligger i linje med regeringens övriga politik för att minska elevinflytandet och det minskade stödet till folkbildning. Istället för att göra nedskärningar vill Socialdemokraterna värna studenters inflytande. Av tradition föreslås inte några trappor i vårt alternativ till BP25, men vi vill ändå här tydligt markera vårt avstånd emot att minska stödet till studentinflytande kommande år.

2:3–2:62 Anslag till enskilda lärosäten

Excellent forskning och utbildning finns i hela landet

Regeringen föreslår i BP25 ändrade takbelopp för en rad universitet och högskolor. Regeringen tycks ha en illa underbyggd uppfattning om att enbart äldre lärosäten bedriver excellent och högkvalitativ forskning och utbildning. Socialdemokraterna är av uppfattningen att all forskning och utbildning ska bedömas utifrån sin kvalitet, inte utifrån om den bedrivs på gammalt eller nytt lärosäte. Regeringen har också i negativa ordalag beskrivit fristående kurser och distansutbildningar.

Vi socialdemokrater delar inte regeringens svepande kritik och ser inte heller att regeringen kommit med andra rimliga argument som motiverar de nedskärningar som regeringen gör av vissa lärosätens takbelopp. Därför avvisar Socialdemokraterna i vårt förslag till budget de nedskärningar som regeringen gör av vissa lärosätens takbelopp. Sammantaget innebär vårt budgetförslag därför 100 miljoner mer till landets lärosäten.

2:64 Särskilda utgifter inom universitet och högskolor och

3:1 Vetenskapsrådet: Forskning och forskningsinformation

Mer resurser till forskning

Sverige ska vara ett av världens främsta forsknings- och innovationsländer och en framstående kunskapsnation. Därför är det oroande att regeringen lägger merparten av sina höjda forskningsanslag efter nästa riksdagsval. För nästa år föreslår regeringen en höjning på 1,5 miljarder. Socialdemokraterna föreslår totalt en halv miljard mer än regeringen till forskning nästa år. Merparten av detta tillförs landets lärosäten via en förstärkning av anslaget 2:64 på 200 miljoner och Vetenskapsrådet med en förstärkning på 100 miljoner. Resterande 200 miljoner återfinns under andra utgiftsområden och innebär höjda anslag till Vinnova, Formas och Forte. Socialdemokraterna avser att presentera mer i detalj hur vi ser på forskning och hur forskningsanslagen ska användas de kommande fyra åren i vår följdmotion på regeringens forskningsproposition.

Anslagsförslag 2025 för utgiftsområde 16 Utbildning och universitetsforskning

Tusental kronor

Anslag	Regeringens förslag	Avvikelse från regeringen
1:1 Statens skolverk	1 342 316	±0
1:2 Statens skolinspektion	629 618	±0
1:3 Specialpedagogiska skolmyndigheten	894 119	±0
1:4 Sameskolstyrelsen	64 440	±0
1:5 Utveckling av skolväsendet och annan pedagogisk verksamhet	6 094 885	200 000
1:6 Statligt stöd till särskild utbildning i gymnasieskolan	269 837	±0
1:7 Maxtaxa i förskola, fritidshem och annan pedagogisk verksamhet samt kvalitetshöjande åtgärder inom förskola	4 560 000	330 000
1:8 Bidrag till viss verksamhet inom skolväsendet, m.m.	204 720	±0
1:9 Bidrag till svensk undervisning i utlandet	118 582	±0
1:10 Fortbildning av lärare och förskolepersonal	1 097 526	±0
1:11 Skolforskningsinstitutet	47 007	±0
1:12 Praktisknära skolforskning	36 043	±0
1:13 Bidrag till lärarlöner	4 875 000	±0
1:14 Särskilda insatser inom skolområdet	163 418	30 000
1:15 Statligt stöd för stärkt kunskapsutveckling	8 243 000	3 000 000
1:16 Bidrag till vissa studier	17 525	±0
1:17 Statligt stöd till vuxenutbildning	4 156 422	650 000
1:18 Myndigheten för yrkeshögskolan	171 383	±0
1:19 Statligt stöd till yrkeshögskoleutbildning	4 010 383	100 000
2:1 Universitetskanslersämbetet	173 554	±0
2:2 Universitets- och högskolerådet	227 348	±0
2:3 Uppsala universitet: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	2 182 340	6 500
2:4 Uppsala universitet: Forskning och utbildning på forskarnivå	2 535 797	±0

Anslag	Regeringens förslag	Avvikelse från regeringen
2:5 Lunds universitet: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	2 533 879	4 900
2:6 Lunds universitet: Forskning och utbildning på forskarnivå	2 642 263	±0
2:7 Göteborgs universitet: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	2 510 004	6 600
2:8 Göteborgs universitet: Forskning och utbildning på forskarnivå	1 882 329	±0
2:9 Stockholms universitet: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	2 069 522	11 200
2:10 Stockholms universitet: Forskning och utbildning på forskarnivå	1 920 621	±0
2:11 Umeå universitet: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	1 680 969	9 600
2:12 Umeå universitet: Forskning och utbildning på forskarnivå	1 329 980	±0
2:13 Linköpings universitet: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	1 860 065	4 900
2:14 Linköpings universitet: Forskning och utbildning på forskarnivå	1 149 738	±0
2:15 Karolinska institutet: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	849 860	±0
2:16 Karolinska institutet: Forskning och utbildning på forskarnivå	1 888 686	±0
2:17 Kungl. Tekniska högskolan: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	1 415 763	16 000
2:18 Kungl. Tekniska högskolan: Forskning och utbildning på forskarnivå	2 011 242	±0
2:19 Luleå tekniska universitet: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	815 936	±0
2:20 Luleå tekniska universitet: Forskning och utbildning på forskarnivå	467 765	±0
2:21 Karlstads universitet: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	818 759	1 800
2:22 Karlstads universitet: Forskning och utbildning på forskarnivå	307 884	±0
2:23 Linnéuniversitetet: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	1 274 706	8 600
2:24 Linnéuniversitetet: Forskning och utbildning på forskarnivå	420 989	±0
2:25 Örebro universitet: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	956 771	600
2:26 Örebro universitet: Forskning och utbildning på forskarnivå	347 661	±0
2:27 Mittuniversitetet: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	671 582	7 400
2:28 Mittuniversitetet: Forskning och utbildning på forskarnivå	309 992	±0

Anslag	Regeringens förslag	Avvikelse från regeringen
2:29 Malmö universitet: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	1 139 603	3 500
2:30 Malmö universitet: Forskning och utbildning på forskarnivå	323 684	±0
2:31 Mälardalens universitet: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	738 969	2 000
2:32 Mälardalens universitet: Forskning och utbildning på forskarnivå	304 899	±0
2:33 Blekinge tekniska högskola: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	310 692	±0
2:34 Blekinge tekniska högskola: Forskning och utbildning på forskarnivå	118 379	±0
2:35 Stockholms konstnärliga högskola: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	232 369	±0
2:36 Stockholms konstnärliga högskola: Forskning och utbildning på forskarnivå	60 094	±0
2:37 Gymnastik- och idrottshögskolan: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	131 673	±0
2:38 Gymnastik- och idrottshögskolan: Forskning och utbildning på forskarnivå	37 689	±0
2:39 Högskolan i Borås: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	605 687	1 400
2:40 Högskolan i Borås: Forskning och utbildning på forskarnivå	114 574	±0
2:41 Högskolan Dalarna: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	513 824	4 300
2:42 Högskolan Dalarna: Forskning och utbildning på forskarnivå	118 193	±0
2:43 Högskolan i Gävle: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	560 129	2 400
2:44 Högskolan i Gävle: Forskning och utbildning på forskarnivå	125 498	±0
2:45 Högskolan i Halmstad: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	493 750	1 500
2:46 Högskolan i Halmstad: Forskning och utbildning på forskarnivå	111 415	±0
2:47 Högskolan Kristianstad: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	481 860	2 500
2:48 Högskolan Kristianstad: Forskning och utbildning på forskarnivå	107 351	±0
2:49 Högskolan i Skövde: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	381 919	600
2:50 Högskolan i Skövde: Forskning och utbildning på forskarnivå	71 916	±0
2:51 Högskolan Väst: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	454 954	1 700
2:52 Högskolan Väst: Forskning och utbildning på forskarnivå	101 197	±0

Anslag	Regeringens förslag	Avvikelse från regeringen
2:53 Konstfack: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	195 309	±0
2:54 Konstfack: Forskning och utbildning på forskarnivå	24 000	±0
2:55 Kungl. Konsthögskolan: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	75 800	±0
2:56 Kungl. Konsthögskolan: Forskning och utbildning på forskarnivå	14 079	±0
2:57 Kungl. Musikhögskolan i Stockholm: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	154 795	±0
2:58 Kungl. Musikhögskolan i Stockholm: Forskning och utbildning på forskarnivå	24 146	±0
2:59 Södertörns högskola: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	505 232	900
2:60 Södertörns högskola: Forskning och utbildning på forskarnivå	135 511	±0
2:61 Försvarshögskolan: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	47 430	±0
2:62 Försvarshögskolan: Forskning och utbildning på forskarnivå	46 185	±0
2:63 Enskilda utbildningsanordnare på högskoleområdet	4 210 776	1 100
2:64 Särskilda utgifter inom universitet och högskolor	1 332 722	200 000
2:65 Särskilda medel till universitet och högskolor	703 061	±0
2:66 Ersättningar för klinisk utbildning och forskning	2 983 963	±0
2:67 Särskilda bidrag inom högskoleområdet	70 980	±0
3:1 Vetenskapsrådet: Forskning och forskningsinformation	8 439 046	100 000
3:2 Vetenskapsrådet: Avgifter till internationella organisationer	420 061	±0
3:3 Vetenskapsrådet: Förvaltning	209 513	±0
3:4 Rymdforskning och rymdverksamhet	1 345 356	±0
3:5 Rymdstyrelsen: Förvaltning	54 314	±0
3:6 Institutet för rymdfysik	64 659	±0
3:7 Kungl. biblioteket	464 751	±0
3:8 Polarforskningssekretariatet	70 712	±0
3:9 Sunet	49 183	±0
3:10 Överklagandenämnden för etikprövning	5 700	±0
3:11 Etikprövningsmyndigheten	57 418	±0
3:12 Nämnden för prövning av oredlighet i forskning	11 750	±0
3:13 Särskilda utgifter för forskningsändamål	80 695	±0
3:14 Gentekniknämnden	5 045	±0
4:1 Internationella program	81 589	±0
4:2 Avgift till Unesco och ICCROM	32 186	±0
4:3 Kostnader för Svenska Unescorådet	11 684	±0
4:4 Utvecklingsarbete inom områdena utbildning och forskning	24 943	±0
Summa	103 845 141	4 710 000

Åsa Westlund (S)

Linus Sköld (S)

Mats Wiking (S)

Niklas Sigvardsson (S)

Caroline Helmersson Olsson (S)

Rose-Marie Carlsson (S)

Paula Örn (S)